

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı: 6 • Aralık 2022 • 31-76
Issue: 6 • December 2022 • 31-76

**Türk Din Psikolojisi Çalışmalarında
“Din ve Psikopatoloji” Literatürü (1973-2022)
Üzerine Bir Araştırma**

A Research on “Religion and Psychopathology” Literature
(1973-2022) in Turkish Psychology of Religion Studies

Eσμα Zennure Kavurkacı

Doktora Öğrencisi
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: zen.kavurkaci@gmail.com
Orcid: 0000-0003-3529-6449
Eskişehir / Türkiye

PhD Student
Eskisehir Osmangazi University
Institute of Social Sciences
E-mail: zen.kavurkaci@gmail.com
Orcid: 0000-0003-3529-6449
Eşkişehir / Turkey

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Türü • Article Type   Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received   08 Ekim 2022 • 08 October 2022
Kabul Tarihi • Accepted   07 Aralık 2022 • 07 December 2022

Ö z e t

Aydınlanma dönemiyle dinin kaybettiği değer ve bilimin kazandığı önem ile birlikte din ve psikoloji, pozitivist bir anlayışla birbirine içine dahil etmekte güçlük çekilen iki ayrı disiplin olarak algılanmaktadır. 2000'li yıllara kadar din ve psikoloji arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda yoğunluk olmasa da günümüze yaklaştıkça yapılan çalışmaların arttığı dikkatleri çekmektedir. Ülkemizde ise konu hakkında yapılan çalışmaların özellikle son yirmi yıl içerisinde önemli ölçüde hız kazandığı tespit edilmiştir. Günümüze yaklaştıkça araştırmacıların ilgisini çeken ve alanda günbegün artan bu çalışmalara dair literatür taraması yapma ihtiyacı doğmuştur. Psikopatoloji ve dini ilgilendiren çalışmalarda yoğunluğun hangi konularda olduğu ve en çok eksik kalan çalışmaların neler olduğunu görme konusunda çalışmanın önemi açıktır. Bu çalışma internet tabanlı yürütülmüştür. Mevcut araştırma bu kapsamla sınırlandırılmış olsa da daha önce böyle bir çalışma yürütülmediği için alanda çok önemli bir boşluğu doldurmaktadır. 1973-2022 yılları arasında din ve psikopatoloji ilişkisine dair yapılan çalışmaların incelendiği bu taramada 330 tane araştırmaya ulaşılmıştır (n=330). Bunlar kronolojik olarak incelendiğinde 2000 öncesinde yapılan; 11 makale, tez ve kitaba ulaşılmıştır. 2000'den 2010'lara kadar ise 34 çalışma bulunurken, 2010'dan sonra ciddi bir artış dikkatleri çekmektedir. Bunlar incelendiğinde 148 adet tez çalışması, 107 adet makale, 14 adet kitap ve 7 adet bildirinin yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda en sık işlenen temalar; (121 adet) kaygı, (45 adet) depresyon, (50 adet) bağımlılık, (25 adet) travma, (20 adet) OKB'dir. Herhangi bir araştırmanın yapılmadığı psikopatolojiler ise bipolar/mani/iki uçlu bozukluk, özgül fobiler, panik atak, agorafobi, disosiyatif bozukluklar ve bedensel belirtiler, bulumiya nervoza ve tıknırcasına yeme, fetişizm, pedofili, gözetlemecilik, göstermecilik, sürtünmecilik, sadizm ve mazoşizm gibi cinsel bozukluk ve sapkınlıklar, paranoid, histriyonik, çekingen, bağımlı kişilik bozukluklarından oluşmaktadır. Gelecek çalışmalara bu konularda araştırmalar yapmaları tavsiye edilmektedir. Aynı zamanda bu araştırmanın sınırlılıkları dışında kalan İslamofobi ve intihar durumları psikopatolojik rahatsızlık olarak sayıldığı için yer verilmiştir. Yine dine ait; din, dini, dindarlık ve manevi kelimeleri üzerinden araştırma yürütülmüştür. Benzer konuda yapılacak gelecek araştırmalara, çalışmanın bu sınırlılıklarını aşarak konuyu daha kapsamlı yapmaları önerilmektedir.

A n a h t a r   K e l i m e l e r

Din psikolojisi • Psikopatoloji • Ruhsal bozukluklar
Mental rahatsızlıklar • Literatür taraması • Din • Maneviyat

A b s t r a c t

Religion and psychology have been perceived as two separate disciplines that have been difficult to integrate into each other in the last seventy years. Although there wasn't any intensity in the studies examining the relationship between these two variables until the 2000s, it is noteworthy that the studies conducted have increased in number to the present day. In our country, it has been determined that the studies on the subject have increased significantly, especially in the last twenty years. There has been a need for a literature review on these studies, which have recently attracted the attention of researchers and are increasing day by day in the field. It is obvious that the importance of working on seeing which subjects are concentrated on and what are the subjects that have never been taken part in studies related to psychopathology and religion. This study has been conducted on the internet. Although the current research is limited to this scope, it fills a very important gap since there has not been a literature review on this subject before. In this survey, in which studies on the relationship between religion and psychopathology between 1973-2022 were examined, 330 studies were reached (n=330). There have been 11 articles, theses and books from before 2000s when the studies are examined chronologically. 34 studies are identified to be conducted from 2000 to 2010. After 2010, a significant increase draws attention. When these are examined, it is seen that 148 thesis studies, 107 articles, 14 books and 7 papers have been actualized. The most frequently covered themes in these studies are; (121 items) anxiety, (45 items) depression, (50 items) addiction, (25 items) trauma, (20 items) OCD. Psychological disorders for which no research has been conducted are bipolar/mania disorder, specific phobias, panic attacks, agoraphobia, dissociative disorders and somatic symptoms, bulimia nervosa, sexual disorders and perversions such as fetishism, pedophilia, paraphilia, exhibitionism, voyeurism, frotteurism, sadism, masochism, paranoid, histrionic, avoidant, dependent personality disorders. It is recommended to conduct research on these issues in future studies. At the same time, Islamophobia and suicide, which are outside of the limitations of this research, are not included because they are considered as psychopathological disorders. In the same way, research on keywords religion, religiosity and spirituality was carried out. It is recommended that future studies on a similar subject should go beyond the limitations of this study and render the subject more comprehensive.

K e y w o r d s

Psychology of religion • Psychopathology
Mental disorders • Literature review • Religion • Spiritual

Giriş

Psikopatoloji, geçmişten günümüze kadar pek çok insanı ruhsal ve manevi anlamda sıkıntıya sokan, son yüzyıllar içerisinde adı konulup geliştirilen bir alandır. Pek çok tanımı mevcuttur ve genel anlamda bütün rahatsızlıkları kapsayan bir tanımın yapılması bir hayli güçtür. Genel olarak ruhsal bozukluklar; (1) bireyin içinde meydana gelen, (2) düşünce, hisler veya davranışlarda klinik olarak anlamlı düzeyde güçlükler barındıran, (3) zihinsel işlev bozukluklarını içeren, (4) bulunduğu kültürde normal görünmeyen tepkilere sahip ve (5) sosyal saptmadan kaynaklanmayan anormal durumları içermektedir. Bu kapsamda ruhsal bozukluklar; kişiye sıkıntı veren, yeti yitiminin bulunduğu, sosyal normlara uyulmadığı anormal durumları kapsayan ve işlev bozukluğuna neden olan rahatsızlıklar olarak tanımlanabilmektedir (Kring & Johnson, 2019: 4-7).

Psikopatoloji ile ilişkili bir başka kavram olan ruh sağlığı, olumsuz belirtilerin olmaması ve psikolojik işlevlerin olumlu yönde olması şeklinde tanımlanmaktadır (Gencer vd., 2022: 10). Bu anlamda psikopatolojinin tam karşıt konumunda olarak görüldüğü için bu kavramı açıklarken ruh sağlığının yerinde olmaması şeklinde kısa bir tanımlama yapmak da mümkündür.

Eski zamanlarda, bireylerin dışında gelişen anormallikler, Tanrı'nın bir cezası veya şeytanın ele geçirdiği durumlar olarak görülmüştür. Bu sıkıntıya cevap da yine bu durumlar içerisinde, şeytan çıkarma ayinleri gibi ritüellerde aranmıştır. Ancak pozitif bilimlerin geliştiği tarihlere kadar anormal rahatsızlıklara bu şekilde yaklaşmıştır, şeklinde kesin bir etiketleme yapılmamalıdır. Nitekim Hipokrat gibi bilim adamları, insanlar üzerinde görülen bu anormal durumları farklı bir şekilde yorumlamış, bir tür biyolojik hastalık olduğunu ve çözümün de yine biyolojik araştırmalar yoluyla bulunabileceğini savunmuştur. Ama özellikle Avrupa'nın yaşadığı karanlık çağ döneminde, bu insanların cadı olarak görülüp yakılma olayı da tarihe iz bırakmış durumlardan biridir (Kring & Johnson, 2019: 8-13).

Günümüzde psikopatolojiye dair kapsamlı araştırmaların yürütüldüğü görülmektedir. Bu anlamda insanların mental olarak mustarip olduğu pek çok bozukluk da gruplandırılarak tanı, tedavi, etiyolojik yaklaşımlar vs. çok yönlü çalışmalarla desteklenerek kapsamlı bir literatür oluşturulmuştur. Bu konu hakkında özellikle Amerikan Psikiyatri Birliği'nin geliştirdiği ruhsal bozuklukları için tanı el kitabı (DSM-V) bu psikopatolojilerin tespiti için oldukça kullanışlıdır. Bunun yanında psikopatolojik rahatsızlıklar için geliştirilmiş "Anormal Psikoloji" kitabı da bu

bozuklukları oldukça iyi derleyen başka bir eserdir. Literatür taramasına geçmeden bu ruhsal bozuklukları kısaca tanımlamak gerekmektedir.

Psikopatolojiler öncelikle şu gruplara ayrılmıştır: Duygudurum bozuklukları, kaygı bozuklukları, obsesif kompulsif bozukluk ve travma ile ilişkili bozukluklar, disosyatif bozukluklar ve belirti bozuklukları, şizofreni, madde kullanımı bozuklukları, yeme bozuklukları, cinsel bozukluklar, çocukluk dönemi bozuklukları, ileri yaş ve nörobilişsel bozukluklar, kişilik bozuklukları.

Duygu durum bozuklukları genel olarak duyguları etkisizleştirmeye neden olan rahatsızlıkları içermektedir. Orantısız öfke patlamaları ve aşırı sinirlilik hali gibi bazı tanı kriterlerine sahip olan bu bozukluk için DSM-V'te iki ana tür tespit edilmiştir. Bunlar: Depresif bozukluklar ve manik bozukluk (bipolar-iki uçlu) (DSM-V, 2013: 156). Orta düzeyde kalıtsal olan depresif bozukluklar, umutsuzluk ve anlam bulamama ile çok ilişkilidir. İki hafta içerisinde görülen; işlevsellikte bir bozulma, depresif bir ruh hali, ilgi ve zevkte bir azalma gibi belirtilerin olduğu durumlarda majör depresyon tanısı konulabilmektedir (DSM-V, 2013: 160). Bipolar tanısı için ise en az bir hafta süren, anormal derecede günlük işlevi bozan bir taşkın sinirlilik hali ve enerji patlaması gibi belirtilerin olduğu manik bir dönemin görülmesi gerekmektedir (DSM-V, 2013: 124). Bu iki bozukluğun tedavi sürecinde özellikle bilişsel-davranışsal terapi (BDT) kullanılmakta ve diğer tedavi yöntemleri ile desteklenmektedir. Ancak bipolar bozukluk için ilk seçenek ilaçla tedavidir. Bilişsel terapiler ve diğer terapi yöntemleri de tedavi sürecinde yardım alınan kaynaklar arasındadır (Kring & Johnson, 2019: 129-170).

Duyguların etkisizleştirilmesi ile oluşan bu bozukluk grubuna intihar vakaları da dahil edilmiştir. Ancak intihar çalışmaları bir psikopatoloji olarak görülmediği için araştırma kapsamına alınmamıştır.

Bir diğer gruplama kaygı bozuklukları hakkındadır. Genel olarak aşırı düzeyde korku ve kaygının neden olduğu davranış bozuklukları yer almaktadır (DSM-V, 2013: 189). Bu bozukluk içerisinde; özgül fobiler, sosyal kaygı bozukluğu, panik bozukluk, agorafobi ve yaygın kaygı bozukluğu bulunmaktadır. Mental rahatsızlıklar içerisinde en yaygın olanı kaygı bozukluklarıdır (Kring & Johnson, 2019: 173). Ortak noktaları günlük işlevselliğe ket vuracak düzeyde kaygının hissedilmesidir. Özgül fobiler, belirli bir nesne ve duruma karşı aşırı düzeydeki korkuları içermektedir. Genellikle hayvan, yükseklik, kan gibi korkulardan oluşmaktadır (DSM-V, 2013:197).

Sosyal kaygı bozukluğu ise toplum arasında bireyin kendisini incelediğini hissettiği ve buna maruz kaldığı durumlarda sosyal değerlendirilmeden aşırı düzeyde korkması ve kaygı duymasından ileri gelmektedir (DSM-V, 2013: 202). Panik bozukluk, aniden ve beklenmedik bir anda yoğun bir şekilde hissedilen ve tekrarlayan korku atakları olarak tanımlanmaktadır (DSM-V, 2013: 208). Agorafobi; toplu taşıma araçlarını kullanmak, açık/kapalı alanda bulunmak, evin dışında tek başına olmak gibi kaygı belirtileri oluştuğunda, o ortamdan kaçmanın veya yardım olmanın mümkün olmadığı durumlardan kaçınma veya böyle durumlardan korkma olarak betimlenmektedir (DSM-V, 2013: 217-218). Yaygın kaygı bozukluklarında ise en az 6 ay süreyle sürekli aşırı düzeyde bir gerginlik, kaygı ve endişe hissedildiğinde bu tanı koyulmaktadır (DSM-V, 2013: 222). Tedavilerinde ise genellikle bilişsel terapilerden ve maruz bırakmadan yardım alınmaktadır (Kring & Johnson, 2019: 193).

Sıradaki gruplandırma obsesif-kompulsif bozukluklar (OKB) ve travmayla ilişkilidir. OKB, istem dışı zihne giren ve tekrarlayıcı formdaki düşünce ve duyguların (obsesyon) giderilmesi için sürekli ve katı olarak yapılmak zorunda hissedilen eylemleri (kompulsiyon) içermektedir. Bu bozukluk altında beden dismorfik ve biriktirme bozukluğu da bulunmaktadır. Obsesyonların görüldüğü yaygın temalar; kirlilik, simetri, saldırganlık, beden sorunları, din ve cinsellik (DSM-V, 2013: 235-236). Dine dair özel bir alanın olması (dini takıntılar/obsesyonlar adıyla), din ve OKB psikopatolojisi hakkında çalışmaların çok olmasına neden olmuştur. Tedavisinde yine BDT ve maruz bırakma yöntemleri uygulanmaktadır (Kring & Johnson, 2019: 201-213).

Travma ise yaşanan travmatik olayın tekrar tekrar deneyimlenmesi, uyarılması veya kaçınma belirtileri ile tanımlanmaktadır. Akut stres bozukluğu da yine bu rahatsızlık altında yerini almaktadır. Tedavilerinde öncelikle farmakolojiden yardım alınmakta, buna ek olarak hayali maruz bırakma uygulanmaktadır (Kring & Johnson, 2019: 214-223).

Disosyatif bozukluklar ve bedensel belirti bozuklukları bir diğer gruplamadır. Bilinç, bellek, kimlik, duygu, algı ve bedendeki davranışlarının kesintiye uğraması ile oluşan bu anormallikler disosyatif bozukluk olarak tanımlanmaktadır. Bu bozukluklar potansiyel olarak psikolojik işleyişin her alanını bozmaya müsaittir (DSM-V, 2013: 291). Alt bozuklukları; disosyatif bellek yitimi, kendine veya gerçeğe yabancılaşma ve disosyatif kimlik bozukluğudur. Genellikle çocuklukta yaşanan fiziksel veya cinsel istismarlar bu tür rahatsızlıklara neden olmaktadır. Tedavisinde özellikle psikodinamik tedavi kullanılmakta, buna hipnoz ve yaş geriletme teknikleri eşlik etmektedir (Kring & Johnson, 2019: 224-236).

Bedensel belirti bozuklukları altında ise hastalık kaygısı ve konversiyon bozukluğu yer almaktadır. Bu bozukluklar fiziksel belirtilere fazla ve ısrarcı biçimde odaklanmaktan kaynaklanmaktadır. Kişiler, sağlıkları hakkında ciddi derecede kaygı yaşamakta ve bunlara aşırı düzeyde zaman harcamaktadırlar (DSM-V, 2013: 331). BDT'ler genellikle başvuru alan ilk yöntemdir (Kring & Johnson, 2019: 246).

Bir sonraki rahatsızlık şizofrenidir. Düşünce, algı ve dikkatte belirtiler içermekte; motor davranış, duygu ve yaşam işleyişini kapsayan pek çok alanda bu bozukluk mevcuttur. Sanrı, aşırı çarpıtma, istemsizlik, asosyalite, dağınık konuşma veya davranma gibi belirtileri bulunmaktadır. Alt tip rahatsızlıklar, düşük yordamaya sahip olduğu için DSM-V'te çıkarılmıştır. Tedavisinde yaygın olarak farmakolojiden yararlanılmakta, aile terapisinden ve BDT'den kullanılan yöntemler arasında yer almaktadır (Kring & Johnson, 2019: 250-284).

Fiziksel sağlığı ve psikolojik işlevselliği bozacak ölçüde yeme ile ilgili davranışlarda kalıcı bir rahatsızlık olan yeme bozukluğu kapsamında; anoreksiya nervoza, bulimiya nervoza ve tıknırcasına yeme bozukluğu bulunmaktadır. Anoreksiya nervoza, normal beden kilosunu sürdürmeyi reddedip (çok zayıf dahi olsa) şişmanlamaktan korkma, kilo alımını engelleyici davranışlar ve bozulmuş beden algısı belirtilerini taşımaktadır. Bulimiya nervozada ise aynı anda yenecek miktardan oldukça fazla derecede tıknırcasına yedikten sonra -yemeyi kontrol edemeyerek bunları çıkarma, şişmanlama korkusu ve bozulmuş beden algısı belirtilerini içermektedir (DSM-V, 2013: 338-345). Bu iki rahatsızlığın genellikle ergenlikte başladığı gözlemlenmiştir. Tıknırcasına yeme bozukluğunda asıl belirti, tıknırcasına yemektir ancak bunu telafi edici çıkarma eylemleri yoktur (bulimiya nervozadan farkı). Bu kişiler genellikle obezdir. Bu rahatsızlıklara genellikle depresyon eşlik ettiği için tedavisinde antidepressan kullanılmakta ancak bu tedaviyi sürdürme olasılığı düşük olduğu için genellikle hastaneye yatırılmayla sonuçlanmaktadır. Sahip olunan bozulmuş beden algılarını değiştirme konusunda ise BDT oldukça etkilidir (Kring & Johnson, 2019: 332-359).

Bir sonraki gruplama cinsel bozukluklar hakkındadır. Cinsel işlev bozuklukları ve cinsel sapkınlıklar (parafili) olmak üzere iki kategoriye sahiptir. Cinsel işlev bozuklukları içerisinde gecikmiş/erken boşalma, orgazm bozukluğu, cinsel istek bozukluğu gibi pek çok rahatsızlık bulunmaktadır (DSM-V, 2013: 423). Sapkınlıklar ise içerisinde fetişizm, pedofili, ensest, göstermecilik, sürtünmecilik, sadizm ve mazoşizm bozukluklarını barındırmaktadır (DSM-V, 2013: 685). Cinsel işlev bozukluğu ve cinsel sapkınlıkların tedavisinde en çok BDT ve çift terapileri etkilidir

(Kring & Johnson, 2019: 362-389).

Madde kullanımı bozuklukları bir sonraki gruptadır. Madde kullanımı kapsamında on ayrı uyuşturucu madde tanımlanmaktadır: Alkol, kafein, esrar, halüsinojenler, inhalanlar (solukla çekilenler), morfin türevi ilaçlar (opiod), sakinleştiriciler, hipnotikler, anksiyolitikler (kaygı gidericiler), uyarıcılar ve tütün. Bunlara ek olarak kumar oynama bağımlılığı, internet bağımlılığı, cinsel bağımlılık, alışveriş bağımlılığı gibi farklı bağımlılık türleri de bulunmaktadır. Bu davranışlar, uyuşturucu ilaçlar gibi ödül sistemini aktive edip madde bozukluklarına benzer belirtiler göstererek bazı davranışsal semptomlar oluşturduğu için madde bağımlılığı başlığı altında zikredilmiştir. Ancak bunlar hakkında (kumar bağımlılığı hariç) yeterli kanıt bulunmadığı için henüz ruhsal bozukluk olarak tanımlanmamaktadır (DSM-V, 2013: 481). Bağımlılık olarak değerlendirilmesi için tolerans geliştirme, yoksunluk, istenilenden fazla madde kullanmak, başarısız bırakma girişimleri, bu madde yüzünden fiziksel ve psikolojik sorunların kötüleşmesi, iş ve ilişkilerde sorunlarla karşılaşmanın görülmesi gerekmektedir. Bu kapsamda madde kullanım bozukluğu tanısı koyulmaktadır (6 kriterin olması durumunda). Biyolojik tedaviler ağırlık basmaktadır. Bu rahatsızlığı önlemek adına pek çok sosyal destek programları oluşturulmakta ve mevcut programların çoğu, madde kullanımına hiç başlanılmamasını teşvik edecek niteliktedir (Kring & Johnson, 2019: 287-329).

Bu başlıklara ek olarak çocukluktaki gelişim dönemlerinde görülen bazı bozukluklara ilişkin ayrı bir kategori oluşturulmuştur. Bu rahatsızlıklar özellikle çocuk okula başlamadan önce ortaya çıkmakta ve kişisel, sosyal, akademik veya mesleki işlevsellikte kayıplara neden olmaktadır. Sıklıkla bir arada bulunmaktadır. Dikkat eksikliği/hiperaktivite bozukluğu (DEHB), davranım bozukluğu ve otizm spektrum bozuklukları şeklinde üç yaygın bozukluk görülmektedir.

Ayrıca öğrenme güçlükleri, zihinsel yeti eksikliği, duygudurum ve kaygı bozuklukları da çocuklukta görülen rahatsızlıklar arasındadır. Zihinsel yeti eksikliği, muhakeme, problem çözme, soyut düşünme gibi zihinsel yeteneklerdeki eksikliklerle tanımlanmaktadır (DSM-V, 2013: 31). Dikkat eksikliği; belirli yaşta daha sık görülen dikkat eksikliği ve hiperaktivite ya da dürtüsellikğin sürekli olduğu durumlarda tanı almaktadır. Temel özelliği, gelişimi engelleyen kalıcı bir dikkatsizlik veya hiperaktivitedir (dürtüselliktir). Verilen görevden uzaklaşma, sabırlı olamama, odaklanmayı sürdürememe gibi dikkat eksikliği ve aşırı kıpırdanma, dokunma ve konuşkanlık gibi hiperaktivite bu bozukluğun temel belirtilerindendir (DSM-V, 2013: 61).

Çocuklukta görülen davranım bozuklukları ise şiddetli saldırganlık, yalan söyleme, hırsızlık, eşyalara zarar verme, diğer canlılara karşı zalimlik, yasaları ihlal etme ve sosyal normlara uymama olarak çeşitlenmektedir (Kring & Johnson, 2019: 405).

Yine çocuklukta görülen duygudurum ve kaygı bozuklukları da yetişkinlikte görülenlere benzer niteliktedir. Ancak gelişimsel olarak bazı farklılıklar içermektedir. Çocuğun belirli bir alanda beklenen düzeyde gelişim gösteremediği durumlarda çocuğa özgül öğrenme güçlüğü tanısı konulmaktadır. Zihinsel yeti eksikliği ise çocuklukta yer alan zihinsel işlevsellikte ve uyum davranışlarındaki yetersizliklerle tanımlanmaktadır. Otizm spektrumu, erken dönemlerde başlayan bir rahatsızlıktır. Sosyal olarak karşılık alamama, ilişkileri gelişip sürdürmemeye, anlayamama gibi pek çok sosyal iletişim becerilerinde kalıcı eksiklikler olarak kendini göstermektedir (DSM-V, 2013: 31). Göz göze gelme, beden dili gibi davranışlarda yetersizlik; yaşlılarıyla uygun iletişim geliştirmede yetersizlik; yineleyici konuşma, nesne kullanımı; duygusal uyaranlara aşırı tepki gösterme gibi pek çok belirti taşımaktadır. Çocuklukta görülen bu rahatsızlıklar için birçok tedavi yöntemi kullanılmakta, yoğunluk ise BDT ve ilaç tedavisindedir (Kring & Johnson, 2019: 392-440).

Bir başka gelişimsel bozukluk, ileri yaşta görülen nörobilişsel rahatsızlıklardır. Demans ve deliryum olmak üzere iki ana bozukluk tespit edilmiştir. Demans, entelektüel işlevlerde düşüklük; bellek, soyut düşünme, mukayese becerilerinde bozukluk olarak kendini göstermektedir. Alzheimer rahatsızlığının demansı oldukça tetiklediği gözlemlenmiştir. Genellikle ilaçla tedavi tercih edilmektedir. Egzersiz ve bilişsel işleyişi desteklemek de uygulanan tedaviler arasında yer almaktadır (Kring & Johnson, 2019: 449-457).

Deliryum ise bilişteki bir değişikliğin neden olduğu dikkat ve farkındalık bozukluğu olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin ilgili olmayan uyarıcılarla sürekli olarak dikkati dağılmaktadır (DSM-V, 2013: 599). Bu kişiler; parçalı anlamsız düşüncelere sahiptir, tutarsız konuşmakta ve dikkatini sürdürmekte yetersizdir, halüsinasyonlar ve sanrılar görüp bilinçte ani uyuşmalar hissedebilmektedirler (Kring & Johnson, 2019: 441-461).

Son grubumuz kişilik bozukluklarına dairdir. Bunun için üç alt küme tespit edilmiştir. Tuhaf/eksantrik küme, dramatik/değişken küme ve kaygılı/korkulu küme. Tuhaf kümede; paranoid, şizoid, şizotipal bozukluklar yer almaktadır. Dramatik kümede ise antisosyal, sınırda, histriyonik ve narsistik kişilik bozuklukları bulunmaktadır. Kaygılı kümede; çekingeni, bağımlı ve obsesif-kompulsif kişilik bozuklukları vardır (DSM-

V, 2013: 646).

Bunları kısaca tanımlamak gerekirse; paranoid kişilik bozukluğu, diğer insanları kötü olarak yorumlayarak şüphelilik ve güvensizlik semptomlarıyla tanı almaktadır (DSM-V, 2013: 649). Şizoid kişilik bozukluğunda ise kişiler arası kopma görülürken şizotipal kişilik bozukluğunda alışılmadık düşünce ve davranışlar gözlenmektedir ve şizofreni ile ilişkili olduğuna dair bulgular mevcuttur (Kring & Johnson, 2019: 470).

Antisosyal kişilik bozukluğu, başkalarının haklarına karşı saygısızlık davranışlarını kapsamaktadır. Psikopatiden (sosyopati) farklı olarak davranış ön plandır. Sınırdaki kişilik bozukluğu; istikrarsızlık, son derece değişken duygu ve davranışta kendisini göstermektedir. Histriyonik kişilik bozukluğunda abartılı derecede duygusal davranışlar gözlemlenmektedir. Narsistik (büyüklenmecilik) kişilik bozukluğunda ise en önemli semptom olarak karşımıza şışirilmiş bir özsaygı çıkmaktadır (Kring & Johnson, 2019: 471-480).

Çekingen kişilik bozukluğunun ana belirtisi, reddedilme veya eleştirilme korkusudur ve erken yetişkinlik döneminde kendini hissettiren sosyal ketlenmeye, yetersizlik duygularına, olumsuz değerlendirilmeye karşı aşırı bir duyarlılık ile meydana çıkmaktadır (DSM-V, 2013: 673). Bağımlı kişilik bozukluğunda ise kendini gösteren temel özellikler, boyun eğicilik, yapışkan davranışlar ve ayrılma korkusundan kaynaklanan aşırı ilgilenilme ihtiyacıdır (DSM-V, 2013: 675). Obsesif-kompulsif kişilik bozukluğunda mükemmeliyetçilik ve ayrıntıya odaklanma yer almaktadır. Bütün bu kişilik bozukluklarının tedavisinde psikodinamik, bilişsel-davranışsal ve farmakolojik tedaviler kullanılmaktadır (Kring & Johnson, 2019: 463-488).

Görüldüğü üzere psikopatolojinin tespit edilip gruplandırıldığı pek çok rahatsızlık türü bulunmaktadır. Bunların etiyolojisi ve tedavi yöntemleri üzerine pek çok çalışmalar yürütülmektedir. Ancak bu araştırmalarda din ile ilişkileri henüz kapsamlı bir şekilde ele alınmadığı gözlemlenmiştir. Bunun nedeni olarak modernizm etkisiyle birlikte arası açılan psikoloji ve din yaklaşımları olduğu düşünülmektedir.

Bu yaklaşımın tarihine bakacak olursak, deneyciliğin güçlenmesiyle birlikte psikoloji alanı kendi yerini bilim sahası içinde netleştirebilmek için sayısal verilere dayanan araştırma yöntemlerini öncelikle ve bu durum; araştırılmayan, gözlemlenemeyen alanların -özellikle din ve ruh konularının- dışlanması nedeniyle olmuştur. Bu görüşe ek olarak Freud'un -psikolojinin gelişmesindeki önemli etkisiyle birlikte- dine olan

bakış açısı da psikolojide önemli yankılara neden olmuştur. Dini bir evrensel nevroz olarak tanımladığı, dini ibadetleri obsesyonlarla eş gördüğü için dine karşı genel olarak negatif bir tutum takınılmıştır. Pozitivizm akımı ve modernizmin etkisiyle arası açılan din ve bilim – ya da psikoloji- son yıllara kadar birbiriyle bağdaştırılması güç iki disiplin haline dönmüştür (Köylü, 2007: 69).

Aslında Freud her ne kadar dini ibadetleri takıntı olarak görüp, dinin evrensel bir nevroz olduğunu iddia etse de din ve psikoloji arasındaki çalışmaların yürütülmesine, bu alanda çalışmaların yapılmasına öncülük etmiştir. Aynı şekilde Jung da bu alana katkı sağlayan önemli isimlerdir. Ancak bu alanda önemli araştırmalar yürüten pek çok bilim adamı olmasına rağmen bu iki disiplin arasındaki ilişkinin, son yetmiş yıla kadar rağbet görmediği gözlemlenmektedir (Koç, 2018: 214). Son yıllarda ise genel olarak psikopatolojiler ve din, dindarlık, maneviyat arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların yanında sadece bir bozukluk ile din, dindarlık, maneviyat ilişkisine dair çalışmalar da yürütülmeye başlanmıştır. Buna ek olarak psikopatolojinin tam karşısında yer alan ruh sağlığı alanına dair de elle tutulur ölçüde çalışmaların sayısının arttığı gözlemlenmektedir. Yapılan çalışmaların sonuçları farklılaşsa da net bir şekilde “din, ruh sağlığını bozmaktadır/bozmamaktadır” gibi yargı cümlelerine ulaşmak sağlıklı olmayacaktır. Çünkü bireylerin kişilik özellikleri, sahip olduğu din çeşidi, bunu algılama biçimleri, yaşayışları, araştırmaların inceleme biçimleri, yöntemleri, tanımlamaları ve hatta araştırmacıların sahip olduğu görüşler bile araştırma sonuçlarının farklılaşmasına neden olmaktadır. Araştırmaların yönü her ne kadar din ve psikopatoloji arasında negatif bir korelasyona dönük olsa da sonucu geniş bir alana yayarak genellemek çok sağlıklı olmayacaktır (Apaydın, 2010: 74). Çünkü bu ikisi arasındaki ilişki tek yönlü, tek boyutlu ve doğrusal değildir (Yapıcı, 2013:57).

Son yıllarda konu hakkında araştırmaların artması, bu konuya dair bir literatür taramasını gerektirmiştir. Mevcut çalışmada da Türkçe olarak yazılmış, psikopatoloji ve din arasındaki ilişkiye dair çalışmalar derlenmiştir. Ancak psikopatolojinin bu kadar revaçta olduğu bir dönemde Türkçe olarak yazılmış çalışmaların sayısının oldukça az olduğu görülmüştür. Yaygınlıkla yoğunlaşılan belirli rahatsızlıklar dışında (depresyon, kaygı ve narsistik kişilik bozukluğu dışında) neredeyse pek çok rahatsızlıkla ilişkili herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Buna rağmen tespit edilen çalışmalara bakıldığında, özellikle 2015 yılından bu zamana kadar psikopatoloji ve din ile ilişkili çalışmalarda bir artış yaşandığı görülmektedir.

Yürütülen bu araştırmanın amacı, son yıllarda artış yaşanan psikopatoloji ve din konusunda yapılan araştırmaların bir derlemesini yapmak ve genel örüntüyü tespit etmektir. Alanda çalışmamış konuların tespitine yardımcı olarak yapılması gereken konuların belirlenmesi ve araştırmacılara bu konuda bir fikir verilebilmesi, bu araştırmanın amaçları arasında yer almaktadır.

Mevcut çalışmanın yöntemi, literatür taramasından oluşmaktadır. Bunun için Google arama motoru üzerinden; Google scholar, toplu katalog, trdizin, ulakbilim, ulusal veri merkezi, milli kütüphane, diyanet İslam ansiklopedisi gibi veri tabanları kullanılarak araştırma yürütülmüştür. Bu veri tabanların izin verdiği ölçüde biri patolojik rahatsızlık üzerinden diğeri din konusuna has tespit edilen kelimeler ikili anahtar kelime taraması yapılmıştır. Bunlar örnek olarak şu şekildedir; “din ve depresyon”, “dindarlık ve depresyon”, “manevi ve depresyon”, “dini ve depresyon” şeklinde, bir dine dair anahtar kelime bir de ruhsal bozukluklara ait bir kavram kullanılarak araştırma yürütülmüştür. Psikopatolojilere dair kullanılan kavramlar ise sınırlılıklarda bahsedilen kelimelerden oluşmaktadır (bkz. Sınırlılıklar- Madde iv).

Din ve psikopatoloji ilişkisine dair daha önce yapılmış bir literatür taraması olmadığı için alanda önemli bir boşluğu dolduran bu öncü çalışmanın pek çok sınırlılıkları da bulunmaktadır:

(i)- Mevcut çalışma 1973-2022 yılındaki çalışmaları kapsamaktadır.

(ii)- Bu çalışmanın amacı, din ve psikopatoloji konularına dair yapılmış araştırmaları tespit etmek olduğu için öncelikle dine dair “din, dini, dindar, dindarlık ve manevi” kelimeleri kullanılarak araştırma yapılmıştır. Bunun dışındaki dine dair ibadetler (namaz, oruç vs.), durumlar (ölüm, varoluş vs.) ve olguları (Tanrı, şeytan vs.) içeren çalışmalar araştırma kapsamına alınmamıştır.

(iii)- Bu literatür taraması internet tabanlı yürütüldüğü için sadece bu alanlarda bulunan çalışmaları içermektedir. Bu kapsamda tezler için Ulusal Tez Merkezi ve Google Scholar; makaleler, bildirimler ve çeviriler için yine Google Scholar, Trdizin, Ulakbilim ve Toplu Katalog; kitaplar için Google Scholar, Google Shopping, Milli Kütüphane ve Toplu Katalog; ansiklopedi maddeleri için Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi veri tabanları kullanılmıştır. Sadece bu veri tabanları üzerinden elde edilen çalışmalarla mevcut literatür çalışması sınırlandırılmıştır.

(iv)- Bu araştırmada psikopatolojilere dair şu kelimeler kullanılır:

mıştır: Psikopatoloji, duygudurum bozuklukları, depresyon, bipolar bozukluk, iki uçlu bozukluk, mani, kaygı, stres, anksiyete, endişe, özgül fobi, fobi, sosyal kaygı bozukluğu, panik bozukluk, panik atak, agorafobi, yaygın kaygı bozukluğu, obsesif-kompulsif bozukluk, takıntı, obsesyon, vesvese, travma, travma sonrası stres bozukluğu, akut stres bozukluğu, disosyatif bozukluk, disosyatif bellek yitimi, kendine yabancılaşma, dipersonalizasyon, gerçeğe yabancılaşma, derealizasyon, bedensel belirti bozukluğu, hastalık kaygısı, konversiyon bozukluğu, şizofreni, madde kullanımı, alkol, sigara, uyuşturucu, internet, bağımlılık, yeme bozuklukları, anoreksiya nervoza, bulimia nervoza, tıknırcasına yeme bozukluğu, cinsel bozukluk, cinsel sapkınlık, parafilik bozukluk, fetişizm, pedofili, parafili, ensest, göstermecilik, teşhircilik, egzibisyonizm, gözetlemecilik, voyörizm, sürtünmecilik, frottörizm, sadizm, mazoşizm, dikkat eksikliği bozukluğu, DEHB, davranım bozukluğu, öğrenme güçlüğü, zihinsel yeti eksikliği, otizm, otizm spektrum bozukluğu, otistik, demans, deliryum, kişilik bozukluğu; şizoid, şizotipal, antisosyal, sınırda, borderline, histriyonik, narsist, narsistik, çekingen, bağımlı kişilik bozukluğu ve obsesif-kompulsif kişilik bozukluğu. Bu kelimeler dışındaki çalışmalar bu taramanın kapsamı dışında kalmış ve bu araştırmayı sınırlandırmıştır.

(v)- Din ve fobiler ilişkisine dair yapılan araştırmada “İslamofobi” kavramı ile karşılaşmış ancak bunların çoğunlukla psikopatolojiye dair olmadığı tespit edildiği için araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Aynı zamanda fobiler konusu araştırılırken “korku” kelimesi, fobi çalışmalarını bulmakta güçlük çıkarttığı için kullanılmamıştır. Bu yüzden fobiler ve din konusu, bu iki kelime grubunu dahil etmeyerek sınırlandırılmış olmaktadır.

(vi)- Psikopatoloji ve din konularında yapılan çalışmaların derlenmesinde öncelik, araştırma başlıklarında bu kelimelere yer verilmesinde olmuştur. Bunun haricinde anahtar kelimelerde ve özetle bu patolojilere değinen çalışmalara da mevcut taramada yer verilmiştir. Bunun dışındaki çalışmalar, araştırılan değişkenler arasında sadece bir boyutu oluşturduğu için araştırma kapsamına alınmamıştır. Din ve psikopatoloji konularının, burada yer verilen araştırmanın ana amacını oluşturmasına öncelik verilmiştir. Bu konuda araştırmamız sınırlandırılmıştır.

a. Din ve Psikopatoloji Literatürü

Din ve psikopatolojiye dair yapılmış Türkçe çalışmaların derlendiği mevcut araştırmanın bu bölümünde tespit edilen çalışmalar sırasıyla; (a) kitaplar, (b) tezler, (c) makaleler, (d) kitap bölümleri, (e) bildirimler, (f) çeviriler ve (g) ansiklopedi maddeleri şeklinde yer verilecektir.

a.a. Kitaplar

Literatür taramasının bu ilk başlığında bulunan kitaplar, harf sırasına göre APA kaynak gösterim sistemine uygun olarak; “yazar soyadı ve adı, basım yılı, kitabın ismi, basım yeri ve yayınevi” biçiminde yer almaktadır.

1. Altun, R. (2015). *Narsisizm ve dindarlık*. İstanbul: Serüven Kitap.
2. Armaner, N. (1973). *Psikopatoloji’de dini belirtiler*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
3. Çamlıca, S. (2021). *Stresli iman*. Tokat: Okuyorum Yayınları.
4. Çetin, Ö. (2020). *Rollo May psikolojisinde din ve kişilik hakkında yorumlar*. İstanbul: İz Yayıncılık.
5. Gürsu, O. (2018). *Bağimlilik ve din*. İstanbul: Dem Yayınları.
6. Horozcu, Ü. (2016). *Kutsal açlık: Yeme riyaçeti ve anoreksiya nervoza*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
7. Kara, A. (2013). *Ayet ve hadisler ışığında stresin manevi reçetesi*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
8. Karaca, F. (2014). *Yabancılaşma ve din, dinsel yabancılaşmanın sosyal psikolojik analizi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
9. Kızılgeçit, M. (2021). *Yalnızlık umutsuzluk ve dindarlık*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
10. Kızılgeçit, M., Seçer, İ., Yıldırım, M., Dağcı, A., Angın, N. Y., Vural, M. E., Bayram, N. N. & Çinici, M. (2021). *Kovid-19 (Covid-19) ve dini başa çıkma yalnızlık, umutsuzluk, hayatin anlamı ve kader algısı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
11. Kimter, N. (2021). *Dini inanç ibadet ve duanın umutsuzlukla ilişkisi*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
12. Koyuncu, A. (2017). *Takıntı kuruntu vesvese*. İstanbul: Roza Yayınevi.
13. Öner, N. (2005). *Stress ve dini inanç*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
14. Tokur, B. (2017). *Stres ve din*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
15. Yıldız, M. (2021). *Ölüm kaygısı ve dindarlık*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.

a.b. Tezler

Din ve psikopatoloji konularında yapılan tezlerin derlendiği bu bölümde, APA kaynak gösterim sistemine uygun olarak; “yazar soyadı ve adı, basım yılı, tez adı, tez türü, şehir, tazın yapıldığı üniversite ve enstitü” şeklinde düzenlenerek yer verilmiştir.

1. Acaboğa, A. (2007). *Din-mutluluk ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

2. Acar, M. C. (2018). *Bireysel psikolojik danışma sürecinde dinî boyut: Üniversite öğrencileri ile yapılan bir çalışma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

3. Acat, B. (2019). *Ergenlerde dindarlık, değerler, internet bağımlılığı ve hayat memnuniyeti ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

4. Acat, M. (2020). *İslam hukukunda akıl hastalıklarının muâmelâta etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük: Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

5. Aka, M. (2020). *Bireysel psikolojik danışmada dinî boyut: Özel eğitim gereksinimli öğrenci aileleriyle yapılan bir araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

6. Akbay, Y. E. (2011). *Rollo May'in birey ve din anlayışı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

7. Akgemik, F. Z. (2019). *Zihinsel engelli çocukların ebeveynlerinde dini başa çıkma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

8. Akın, G. (2019). *Miyokard infarktüsü geçirmiş bireylerin travma sonrası büyüme, bağlanma stilleri ve başa çıkma tutumları açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

9. Akın, N. A. (2021). *Dindarlık eğiliminin narsist, Makyavelist ve psikopatik kişilik özellikleri ile ilişkisi: Malatya örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

10. Akıncı, H. (2017). *Madde bağımlılığı ve manevi destek*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

11. Akkay Türkol, Y. (2020). *Kişilik ve dini başa çıkma arasındaki ilişkinin incelenmesi – Çorum örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

12. Akman, A. E. (2020). *Maneviyat düzeylerine göre stres, bilgece farkındalık ve ayrışma-bütünleşme farklılıkları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

13. Akpınar, Y. Y. (2021). *Kübler-Ross'un yas süreci modeline göre hemşirelere verilen eğitimin yas süreci yönetimine etkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Demiroğlu Bilim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

14. Aksu, A. B. (1998). *Gençlik döneminde görülen zararlı alışkanlıklar*

ve din eğitimi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

15. Akyüz, M. (2017). *Meme kanseri tanılı hastalarda, dindarlık düzeyi ile psikolojik dayanıklılık ve travma sonrası büyüme arasındaki ilişkinin araştırılması.* (Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi.

16. Altın, A. (2021). *Madde bağımlılığı ile mücadelede dini lider eğitici eğitimi programının farkındalık oluşturma ve öz-yeterlilik üzerine etkisi.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Çanakkale: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

17. Altınışık, E. (2020). *Suriyeli ergenlerde travma sonrası büyüme ve psikolojik problemler ile ilişkili faktörler.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

18. Amil, O. (2013). *Dini içerikli Obsesif Kompulsif davranışların sosyo-demografik açıdan incelenmesi ve vesvese ilişkisi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

19. Angın, N. Y. (2020). *Obsesif kompulsif bozukluk tanılı hastalarda dini yönelim ve tanrı algısının incelenmesi: Bir karma yöntem araştırması.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

20. Arıcı, A (2005). *Ergenlerde dini başa çıkma yöntemi olarak dua.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

21. Arslan, L. (2017). *Yoğun bakımda hastası olan hasta yakınlarının dini tutum düzeyleri ile stresle başa çıkma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

22. Arslan, P. (2016). *Türk din müsikâsinin sağlıklı insanların hormonal yapıları üzerindeki etkileri.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

23. Arslan, Y. (1998). *Alkol bağımlılarının, sosyo-kültürel özellikleri ve dini algılama biçimleri (Amatem örneği).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

24. Aşkan, B. N. (2017) *Psikotik bozukluğu olan çocuğa sahip ebeveynde gözlemlenen depresyon, kaygı ve dindarlık düzeyleri arasındaki ilişki.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

25. Ata, G. (2018). *Onkoloji hastalarında manevi iyiliğin umut ve depresyonla ilişkisi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

26. Ateş, N. E. (2018). *Şebit aileleri, gaziler ve gazî ailelerinde dinî başa çıkma: Adana örneği.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Adana: Çukurova

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

27. Aydın, Ö. G. (2011). *Yaşamı sürdürmede dini inancın rolü*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

28. Aydın, R. (2020). *Hemşire tarafından yapılan yaşamı anlamlandırma görüşmelerinin jinekolojik kanser hastalarında travma sonrası gelişim, yaşamda anlam bulma ve spirüüel iyi oluşluk üzerine etkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

29. Aynacı, B. (2017). *Aile danışmanlığı merkezine başvuran kişilerin kaygı düzeyleri ile dindarlık durumlarının ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

30. Babur, S. (2019). *Hemodiyaliz hastalarının manevi yönelimleri ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

31. Bal, M. (2017). *İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin din kültürü ve ahlak bilgisi ders müfredatında yer alan "Melek ve Ahiret İnancı" adlı ünitenin kazanımlarını elde etme düzeyleri ile korku ve kaygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

32. Başyığıt, P. (2021). *Madde bağımlılarının maddeyi bırakma sürecinde dinî tutum ve davranışları üzerine sosyolojik bir araştırma: Bursa Gadem örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

33. Baydarman, M. N. (2019). *Sosyal medya bağımlılığının ergenlerde dini tutum ve davranışlarla ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

34. Beçetek, G. (2021). *Polislerde stresle başa çıkmada maneviyatın rolü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

35. Bekdaş, İ. (2021). *Suriyeli mülteci üniversite öğrencilerinde travma sonrası büyüme ile manevi başa çıkma arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü.

36. Bezek, E. N. (2020). *Din eğitiminin depresyonu azaltıcı etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

37. Bilekli, İ. (2016). *Zihinsel bulaşma, dindarlık, kendini affetme, suçluluk ve düşünce eylem kaynaşmasının obsesif kompulsif bozukluk semptomlarıyla ilişkisinin incelenmesi: Üniversite öğrencilerinde deneysel bir çalışma*. (Yayınlan-

mamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

38. Bilgin, S. (2021). *Dini Obsesif Kompulsif Bozukluk eğilimi: Üniversite öğrencileri üzerine karşılaştırmalı bir araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

39. Cankılıç, N. (2019). *Çocukluk çağı travmaları ile depresyon ilişkisinde dini başa çıkmanın aracı rolü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

40. Cengiz, B. (2020). *Üniversite öğrencilerinde alkol kullanımının depresyon, utanç ve suçluluk ile ilişkisi: Din tutumunun düzenleyici etkisinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

41. Cesur, N. (2021). *Hemodiyaliz hastalarında travma sonrası büyüme, din ve maneviyat: Karşılıklı ilişki üzerine nitel bir araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

42. Ceylan, İ. (2019). *Madde bağımlısı bireylerin manevi ihtiyaçlarının belirlenmesi (amatem örneği)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

43. Ceylan, U. E. (2018). *Ölümlülük bilincinin dini başa çıkma, Tanrı algısı, ölüm kaygısı ve psikolojik iyi olma ile ilişkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

44. Çakmak, Z. (2021). *Ergenlerde maneviyat, sosyal medya bağımlılığı ve değerler arasındaki ilişkiler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

45. Çat, F. B. (2019). *Ergenlerde beyecan arayışının çeşitli değişkenler bağlamında incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

46. Çağlan, K. (2019). *Psikolojik hastalıkların yanlış yorumlanması ve inanç eksikliği olarak damgalanması sürecinde manevi destek ihtiyacı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

47. Çeker, E. (2019). *Yaşlı bireylerin dini yönelimleri ile depresyon arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

48. Çelikten, G. (2021). *Özel öğrenme güçlüğü olan çocukların manevi ihtiyaçları ve annelerine uygulanan manevi güçlenme ve bakım programının etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

49. Çevik, M. (2021). *Madde bağımlılığı ile mücadelede inanç temelli yaklaşım*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal

Bilimler Enstitüsü.

50. Çevik, Ş. (2002). *Ergenlerde ölüm düşüncesi ve ölüm ötesiyle ilgili dini inançlar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

51. Çifçi, A. (2007). *Hastalıklarla başa çıkmada dinin rolü: Kanser hastaları örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

52. Çoban, R. (2013). *Lise öğrencilerinde dindarlık ve sanal bağımlılık arasındaki ilişki üzerine bir araştırma (Burdur Gölbisar örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

53. Çoban, Y. (2018). *Kur'an kursu öğrencilerinde öznel iyi olma ve kaygı (anksiyete) durumu üzerine bir araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

54. Çolak, M. B. (2020). *İşsizlik, stres ve dini başa çıkma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

55. Çölgeçen, G. Ç. (2020). *Çocukları immun yetmezlik tanısı ile hastanede yatan annelerde spirüel iyi oluşun anksiyeteye etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

56. Çuфта, M. (2014). *Kanser hastalığı ile başa çıkmada dini inanç ve tutumların rolü (Kosova örneği)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

57. Çurum, E. E. (2015). *Dindarlık ve iş stresi ilişkisi (Samsun örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

58. Debgici, A., A. (2016). *Depresyon ve dindarlığın bazı tezabürleri arasındaki ilişki üzerine bir araştırma: Denizli ili örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

59. Demir, Ş. Ç. (2013). *Ergenlerde benlik saygısı ve dini başa çıkma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

60. Demir, A. F. (2019). *Cenaze ve defin hizmetlerinde çalışan bireylerin yaşam doyumu, hayatın anlamı, psikolojik iyi oluş, dini tutum algısının depresyon ve psikolojik belirti düzeyi ile ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

61. Demirel, Y. (2021). *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin sigara konusunda tutum ve sıklıkları*. (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi.

62. Demiroğlu, B. (2021). *Yetişkinlerin maneviyat ve sosyal medya ba-*

ğımluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

63. Deniz, F. (2020). *Modern ve sufi psikolojide doğum travması: İlkel birlik ve ayrılık.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

64. Dilek, A. (2011). *Isparta il merkezî ve merkeze bağlı köy ve kasabada görev yapan müftülük çalışanlarının sigara içme durumları ve bunu etkileyen faktörlerin belirlenmesi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

65. Dinvar, P. E. (2011). *Travma sonrası stres, Dünya'ya ilişkin varsayımlar ve Tanrı algısı arasındaki ilişki.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

66. Doğan, U. (2019). *Madde bağımlılarında spiritüel iyi oluş durumlarının umutsuzluk düzeyleri ile ilişkisi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

67. Döndü, N. (2019). *Onkoloji hastalarında anksiyete ve depresyon düzeyinin manevi bakım gereksinimine etkisinin incelenmesi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

68. Durmuş, M. (2020). *Maneviyatı güçlendirme eğitiminin hemodiyaliz tedavisi alan hastalarda anksiyete ve depresyon düzeyine etkisi.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

69. Durmuş, Y. (2020). *Hemodiyaliz hastalarında manevi iyi oluş ile anksiyete ve depresyon arasındaki ilişki.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

70. Eldemir, F. (2016). *Teknolojik gelişmelerin muhafazakâr kadınların hayat tarzına etkisi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

71. Ferah, N. (2013). *Suçta sürüklenen 12-18 yaşlar arası ergenlerde şiddetin din psikolojik tablîli (Sakarya örneği).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

72. Ferah, N. (2019). *Boşanma sürecindeki bireylerde dini başa çıkma davranışlarının analizi.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

73. Görücü, S. (2019). *Yoğun bakımda hastası olan bireylerin ölüm anksiyetesi ve spiritüel iyi oluş düzeylerinin incelenmesi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

74. Gün, E. (2012). *Stresle başa çıkma bilişsel süreçler ve dindarlık üzerine bir inceleme*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

75. Güner, A. (2006). *Lise öğrencilerinde stres, başa çıkma ve dini başa çıkma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

76. Güngör, Ö. (2018). *Klasik ve modern sistemde hafızlık yapan bireylerde öznel iyi oluş ve sosyal kaygı ilişkisi üzerine bir çalışma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

77. Güngördü, M. (2001). *Allah'a atfedilen özellikler ile depresyon arasındaki ilişki üzerine bir çalışma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

78. Güven, H. (2008). *Depresyon ve dindarlık ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

79. Güven, M. (2019). *Narsisizm, alçakgönüllülük ve dindarlık ilişkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

80. Güven, Ö. F. (2021). *Ergenlerde sigara içme arzusu, öz-yeterlik ve dindarlık ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

81. Gültekin, A. (2018). *Psikiyatri hastalarının manevi iyilik düzeyleri ile tedaviye uyumları arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

82. Gürbüz, B. G. (2021). *Ergenlik dönemi dini Obsesif Kompulsif Bozukluk (OKB): Din eğitimi alan öğrenciler üzerine karşılaştırmalı bir inceleme*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

83. Gürman, G. (2019). *Psikologlarda narsisizm düzeyleri ile Tanrıya bağlanma ve gelecek beklentileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

84. Güvenç, R. (1991). *Stres ve din eğitimi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

85. Göktepe, A. K. (2018). *Dini içerikli müzik terapinin üniversite öğrencilerinde duygu durumu, kaygı ve algılanan stres düzeyi üzerindeki etkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

86. Gözden, M. E. (2021). *Kur'an'da psikolojik gerilim ve yönetimi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

87. Hekimoğlu, F. G. (2018). *Şizoid ve depresif konum arasında dindar olmak*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

88. Ilgaz, A. (2015). *Depresyon ve dindarlık ilişkisi (Kastamonu Örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

89. Işikan, S. (2021). *Yöneticilerin stresle başa çıkma sürecinde dini başa çıkmanın rolü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

90. İşlek, M. (2016). *Ergenlerde kaygı ve duanın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Rize örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

91. Kafalı, H. (2017). *Yoksulluk ve din (Kütahya örneği)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

92. Kalkan, K. (2019). *Grup/ cemaat dindarlığı ve bireysel dindarlığın ruh sağlığı bağlamında karşılaştırılması: Depresyon örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

93. Kaplan Kalkan, İ. R. (2020). *Şehit ailelerinde dini yönelimin ve algılanan sosyal desteğin psikolojik iyi oluş ve travma sonrası büyüme ile ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

94. Karagöz, S. (2010). *Otistik çocukların anne babalarında anlamlandırma ve dini başa çıkma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

95. Karagöz, S. (2020). *Manevi içerikli grup rehberliğinin özel gereksinimli çocuk sahibi annelerin dini başa çıkma, psikolojik iyi oluş ve kaygı düzeylerine etkisinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

96. Karakaş, A. C. (2014). *Gerçeklik terapisi yönelimli dini başa çıkma psikoeğitim programının affetme esnekliği, empati ve stresle başa çıkma üzerindeki etkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

97. Karakaya Aydın, Ş. (2019). *Arap zorunlu göçmenlerde travmatik yaşantılar, göç sonrası yaşam zorlukları ve manevi başa çıkma ve sosyal destek bağlamında psikolojik dayanıklılık*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

98. Karlık, Z. (2021). *Manevi danışmanlık ve rehberlikte kriz terapisi üzerine düşünceler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

99. Karslı, N. (2011). *Öfke kontrolü ve dindarlık ilişkisi (Erzurum örneği)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü.

100. Kartopu, S. (2012). *Kaygının kader algıları ile ilişkisi: Kabramanmaraş örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

101. Kavas, E. (2013). *Dinî tutum stresle başa çıkma ilişkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

102. Kavurkacı, E., Z. (2021). *Dini takıntı ve dindarlık ilişkisinde düşünce-eylem kaynaşması, suçluluk duygusu ve kaygının rolü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

103. Kaya, F. (2018). *İmam hatip lisesi öğrencilerinde Tanrı algısı ve kaygı ilişkisi üzerine bir araştırma (Ağrı ili örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

104. Karimov, E. (2016). *Üniversite öğrencilerinin internet bağımlılığı düzeyleri ile din algıları üzerine bir araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

105. Kıracı, F. (2007). *Dindarlık eğilimi, varoluşsal kaygı ve psikolojik sağlık*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

106. Kırman, F. (2013). *Stres ve din: Lise gençliği üzerine psikolojik bir araştırma (Kabramanmaraş örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

107. Kızılgöçten, M. (2011). *Yalnızlık umutsuzluk ve dindarlık ilişkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

108. Kızıldağ, A. (2019). *Üniversite öğrencilerinin öz denetim, stresle başa çıkma ve sosyal destek algıları ile alkol ve madde kullanma riskleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü

109. Konukçu, H. (2016). *Dindarlık ve kaygı ilişkisi (Sinop E-tipi kâpâli cezaevi örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

110. Korkmaz, S. (2019). *Siber zorbalık ve mağduriyet, problemler internet kullanımı ve dindarlık ilişkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

111. Koç, B. (2020). *Din-suç ilişkisi: Bingöl örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

112. Koyun, F. (2018). *Din görevlileri ve aile hekimlerinin bağımlılığa yönelik tutumlarının empati ve bilinçli farkındalık düzeyleri ile olan ilişkisinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

113. Kömürcü, C. (2020). *Diyaliz hastaları ve bakım verenlerinde strese baş etme stratejileri, sosyal destek ve maneviyat algısının travma sonrası büyümeye etkisinin belirlenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

114. Kurt, E. (2015). *Meme kanserli hastalarda ağrı ve uzuv kaybına (mastektomi) bağlı depresyon düzeylerinin yaşam kalitesi ve dindarlık ile ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

115. Kurt, E. (2021). *Kanser hastalarında manevi danışmanlık uygulamalarının kaygı ve yaşam kalitesi üzerindeki etkisinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

116. Kutlu, H. (2020). *Ergenlerde dua tutumları ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişki üzerine bir alışma: Erzurum  rneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

117. Memiş, M. (2012). *Din  içerikli obsesif kompulsif davranış bozuklukları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

118. Minareci, S. (2021). *Sivas'ta görev yapan din görevlilerinin sigara içme davranışlarının belirlenmesi*. (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi.

119. Onay, A. (1997). *Dini yönelim düzeyi ile sınav kaygısı ilişkisi ve sınav kaygısında hipnoterapi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

120. Orhan, G. (2014). *Narsisizm etiyolojisi ve dindarlıkla ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

121. Okumuş, E. (2020). *Genç yetişkinlerde narsisizm ve dindarlık ilişkisi Kayseri: Kocasinan ilçesi  rneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

122. Öksüzler, B. (2015). *Eş kaybının yaşlı bireyler üzerindeki psikolojik etkileri: Kaynakların Korunması Kuramı kapsamında bir inceleme*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

123.  zelik, C. (2021). *Erişkin bireylerde Tanrı inancına sahip olma bağlamında depresyon eğilimi ve umutsuzluk değişkenlerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Haliç Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

124.  zelik, M. F. (2022). *Ergenlerde dijital oyun bağımlılığı ve dindarlık ilişkisi: Gaziantep  rneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

125.  zdemir, F. (2016). *Palyatif bakım alan hastaların yakınlarının*

yaşadıkları psikososyal sorunlar ile dini başa çıkma tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

126. Özdemir, M. (2009). *Psikopatolojik dindarlık.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

127. Özgül, N. (2019). *Pozitif psikoloji bağlamında Lgbt bireylerde dinî - manevî tutum ve davranışlar.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

128. Özkan, O. (2016). *Öfke kontrolü ve dindarlık ilişkisi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

129. Öztürk, Ö. (2007). *Kur'an kursu öğrencilerinde depresyon düzeyi üzerine bir araştırma (Konya örneği).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

130. Öztürk, Z., A. (2007). *İlköğretim öğrencilerinde (4., 5., 6., 7. ve 8. sınıflar) dindarlık ile kaygı arasındaki ilişki.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

131. Pehlivan, A. (2018). *Manevi bakım ve danışmanlığın imam hatip ortaokul öğrencilerinin ruh sağlığı ve manevi iyi oluşlarına etkisi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

132. Pür, İ. (2020). *Ortaöğretim öğrencilerinde dinî hayat ile kaygı ve yalnızlık arasındaki ilişki üzerine bir araştırma: Mersin örneği.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

133. Sağır, Z. (2018). *Suriyeli kadın mültecilerde kültürel uyum, ruh sağlığı ve din.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

134. Salim, E. (2017). *Boşanma sürecindeki bireylerde başa çıkma stratejileri ve dini başa çıkma: Isparta örneği.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

135. Sami, S. (2019). *Travmatik kayıp (Ölümler) sonrasında dini inanç sahibi olan ve olmayan bireylerin ölüme, yasa ve sonrasında yaşanan sürece dair tutumlarının karşılaştırılması (Nitel bir araştırma).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

136. Sancı, S. (2015). *Uyuşturucu madde kullanan denetimli serbestlik tedbiri almış kişilerin din eğitimi ve psikososyal açıdan incelenmesi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

137. Solak, H. S. (2012). *Fobik ve omurilik felçlisi yetişkinlerde dini başa çıkma.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

138. Solmaz, A. (2019). *Psikolojik iyi oluş ve manevi yönelimin üniversite öğrencilerinin İnternet bağımlılığı düzeyi üzerindeki etkisinin incelenmesi*. Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

139. Solmaz, M. M. (2021). *Üniversite öğrencilerinde dindarlık ve narsistik eğilim ilişkisi: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

140. Şahin, B. (2015). *Dünyaya ilişkin varsayımlar, kişilik, mutlak doğru ihtiyacı ve biriciklik algısı değişkenlerinin depresyon ve iyi oluş ile ilişkisinde dinsel görüşün etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

141. Şeftalici, B. (2017). *Lise son sınıf öğrencilerinde sınav kaygısı ve maneviyat Şanlıurfa-Viraneşehir örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

142. Şentepe, A. (2009). *Yaşlılık döneminde temel problemler ve dini başa çıkma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

143. Şerefli, İ. (2008). *30-40 yaşları arası kişilerde inanç korku ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

144. Şık, N. (2020). *Üniversite öğrencilerinde sınav stresiyle başa çıkma ve dindarlık ilişkisi: Amasya Üniversitesi örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Amasya: Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

145. Şirin, T. (2013). *Bilişsel davranışçı psikoterapi yaklaşımıyla bütünleştirilmiş dini danışmanlık modeli*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

146. Taşan, N. (2020). *Kanser hastalarında maneviyat ile umutsuzluk arasındaki ilişkinin belirlenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

147. Tekeli, M. F. (2019). *Sosyal medya bağımlılığı ve din: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

148. Tekeş, A. (2019). *Manevi bakım hizmetlerinin kaygı, depresyon ve umutsuzluk üzerine etkisi (Kayseri kapalı ceza infaz kurumu örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

149. Tekin, F. (2005). *Stresle başa çıkmada din eğitiminin rolü*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

150. Tepe, F. (2020). *Varoluşsal bir sorun olarak ölüm kaygısının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Biruni Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

151. Tokat, O. (1977). *Orta öğretim öğrencilerinde kaygı ve dindarlık ilişkisinin incelenmesi (Denizli örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

152. Tokur, B. (2011). *Stres-dindarlık ilişkisi üzerine bir araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

153. Toprak, B. (2019). *Sindirim sistemi kanseri tanısı alan hastalarda cerrahi girişim öncesi tanatofobinin dindarlık ile ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

154. Toprak, T. B. (2022). *Dini içerikli psiko-eğitim eklenmiş bilişsel davranışçı grup psikoterapisinin dini içerikli obsesyon ve kompulsyonları olan hastalardaki etkililiği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gaziantep: Hasan Kalıyıcı Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

155. Turan, A. (2009). *Özel eğitim gerektiren çocukların problemleri, din ve aile tutum ve davranışları (otistik çocuklar örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

156. Türkçapar, M. H. (2008). *Kişilikle ilgili inanç ve saygıların kültürel etkenlerle ilişkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

157. Ulusal, R. (2019). *Ergenlik döneminde narsisizm, dindarlık ve sosyal medya tutumları ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

158. Uyaver, A. (2010). *Obsesif-kompulsif bozukluk tanısı konmuş hastalarda dini tutum ve davranışlar ile hastalık semptomları arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

159. Uygur, A. E. (2016). *Değerler sisteminin (dini başa çıkma, affedicilik ve emmons şükür ölçekleri açısından) anksiyete duyarlılığı üzerindeki yordayıcı etkisi: Metakognisyonların aracı rolü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

160. Uğuz, Ş. S. (2018). *Obsesyon, başa çıkma ve din*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

161. Ünal, N. (1998). *Dini inanç ibadet ve duanın umutsuzlukla ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

162. Küçük Ünsal, R. (2020). *Sanal kimlik ve dini kimliğin ergenlerin hayat memnuniyeti ve kaygı düzeylerini yordayıcılığı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

163. Yasin, E. T. (2020). *Algılanan stres ve yaşam doyumunun Y kuşağı*

annelerin dini inançlarıyla ilişkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

164. Yağcı, H. Y. (2006). *Saplantılı dini davranışlar.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

165. Yavuz, A. (2009). *18-25 yaş üniversite gençliğinde dini inanç ve umutsuzluk ilişkisi (Sakarya Üniversitesi örneği).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

166. Yazgan, E. Ö. (2014). *Kemoterapi alan kanser hastalarında dini inanç ve maneviyatın depresyon düzeyi ve yaşam kalitesine etkisinin belirlenmesi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

167. Yıldırım, M. (2019). *İhsan modeli ile manevi danışmanlık uygulamalarının psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki iyileştirici etkisi üzerine deneysel bir çalışma.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

168. Yıldız, M. (1998). *Dini hayat ile ölüm kaygısı arasındaki ilişki üzerine bir araştırma.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

169. Yılmaz, B. (2020). *Dini başa çıkma düzeyinin takıntılı davranışlarla başa çıkma ile ilişkisi üzerine bir araştırma.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

170. Yılmaz, E. (2019). *Akıl ve ruh hastalarının İslam Ceza Hukukunda ceza ehliyetleri.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

171. Yılmaz, M. (2019). *Üniversite gençliğinde dua ve umutsuzluk ilişkisi (Bayburt Üniversitesi örneği).* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

172. Yüksel, B. N. (2021). *Üniversite öğrencilerinde ilişki bağımlılığı ile Allah merkezlilik ve başkası merkezli dışsallık arasındaki ilişki.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

173. Zembilci, S. (2017). *Alternatif maneviyat arayışları: Siber maneviyat örneği.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

174. Zengin, H. (2017). *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı almış ve almamış çocukların ebeveynlerinin dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı, mükemmeliyetçilik ve manevi gelişim kavramları açısından karşılaştırılması.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

a.c. Makaleler

Mevcut araştırma kapsamına uygun olarak tespit edilen makaleler, yine APA kaynak gösterim sistemine uygun olarak; “yazar soyadı ve adı, basım yılı, makale adı, yayınlanan dergi, cilt nosu, sayısı ve sayfa numarası” şeklinde alfabe sırasına uyularak aşağıdaki gibi derlenmiştir.

1. Akbolat, A. (2017). Stres ve din. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 46, 261-263.

2. Akyüz, İ. & Kulaoğlu, S. (2021). Manevi yönelim ve depresyon arasındaki ilişkinin sosyodemografik değişkenler bağlamında incelenmesi. *Sosyal Sağlık Dergisi*, 1(1), 63-80.

3. Albayrak, A. (2020). Bağımlılık ve din nöropsikolojik bir yaklaşım. *Turkish Academic Research Review*, 5(4), 716-722.

4. Albayrak, A. & Kurt, E. (2016). Meme kanserli hastalarda ağrı ve uzuv kaybında (mastektomi) bağlı depresyon düzeylerinin yaşam kalitesi ve dindarlık ile ilişkisi. *DEÜİFD Din Psikolojisi Özel Sayısı*, 41-81.

5. Altıntaş, S. (2015). Depresyon ile dinsel başa çıkamak mümkün mü? *The Journal of Academic Social Science Studies*, 36, 403-428.

6. Altun, R. (2015). Dindarlık ve depresyon ilişkisi. *International Journal of Humanities and Education*, 1(1), 15-42.

7. Altıntaş, M., Öztürk, E. & Arıkın, S. (2019). Madde bağımlılığı tedavisinde manevi desteğin ekip çalışması ile yürütülmesi. *The Journal of Social Science*, 3(5), 195-207.

8. Angın, Y. & Kızılgeçit, M. (2020). Obsesif kompulsif bozukluğun dini kavramlarla ilişkisi ve manevî/dini temelli tedavi yaklaşımları: Teorik bir bakış. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 0(53), 331-351.

9. Arslan, P. & Yeprem S. (2016). Türk din musikisinin sağlıklı insanların ateş nabız tansiyon anksiyete ve kortizol hormonu üzerindeki etkisi. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (7), 253-270.

10. Arıcı Özcan, N. & Arslan, R. (2020). Travma sonrası stres ile travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide sosyal desteğin ve maneviyanın aracı rolü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(73), 299-314.

11. Aslan, N. & Kartopu, S. (2021). Dindarlık eğiliminin karanlık üçlü kişilik özellikleri ile ilişkisi. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(20), 477-531.

12. Atan, G., Özer, Z. & Bahçecioğlu Turan, G. (2020). Kanser hastalarında umutsuzluk ve manevi bakım algısının değerlendirilmesi. *Journal of Contemporary Medicine*, 10(2), 266-274.

13. Ateş, N. (2019). Travmayı anlamlandırması açısından imtihan inancı ve başa çıkma: Şehit aileleri, gaziler ve gazi aileleri örneği. *Trabzon İlahiyat Dergisi*, 6(1), 125-151.

14. Ayten, A. & Anık, E. (2014). Lgbt bireylerde dinî inanç, din

ve tanrı tasavvuru, dinî ve manevî başa çıkma süreci. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 14(2), 7-31.

15. Ayten, A. & Cesur, N. (2022). Hemodiyaliz hastalarında travma sonrası manevî gelişim üzerine nitel bir çalışma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 22(1),155-186.

16. Ayten, A. & Sağır, Z. (2014). Dindarlık, dinî başa çıkma ve depresyon ilişkisi: Suriyeli sığınmacılar üzerine bir araştırma. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47, 5-18.

17. Ayten, A. (2009). Üniversite öğrencilerinde ölüm kaygısı: Türk ve Ürdünlü öğrenciler üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(1), 85-108.

18. Ayten A. & Acat, B. (2019). Ergenlerde internet bağımlılığı, değerler ve dindarlık düzeylerinin hayat memnuniyetini yordama gücü: Lise öğrencileri üzerine bir araştırma. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6, 847-870.

19. Ayten, A. & Bakır, R., E. (2021). Sporcuların yaşam doyumlarının yordayıcıları olarak bireysel dindarlık, maneviyat, alçak gönüllülük ve kaygı. *Dinbilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, 21(2), 589-612.

20. Baltacı, A. (2018). Din görevlilerinin iş doyumunu, iş stresi, tükenmişlik ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkiler: Çok örneklemlili bir çalışma. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 3, 1509-1536.

21. Bayraktar M. M. (2017). Gençlik döneminde görülen obsesif kompulsif belirtinin inanç, ibadet ve dini bilgi düzeyi gibi bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 17(1), 151-175.

22. Baynal, F. (2021). Erinlik (Ön ergenlik) dönemi korku, kaygı ve din ilişkisi üzerine bir araştırma. *Bilimname*, (45), 261-299.

23. Belen, F. Z. (2016). Manevi danışmanlıkta bibliyoterapi uygulama örneği: Bibliyoterapinin algılanan stres ve dini başa çıkma üzerindeki etkisi. *Toplum Bilimleri*, 10(19), 9-42.

24. Bilecik, S. (2019a). Otizmliler için ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programı: Otizmlilerde din ve din eğitiminin imkânı tartışmaları çerçevesinde bir inceleme. *Darulfunun İlahiyat*, 30(1), 79-109.

25. Bilecik, S. (2019b). Özel eğitim ve DKAB öğretmenlerine göre otizmlilerde din-ahlak eğitimi ve DKAB dersleri. *Bilimname*, 2019(38), 553-589.

26. Bulut, M. B. & Kuşat, A. (2018). Benlik saygısı, dini dünya görüşleri ve hayatın amacının ölüm kaygısı üzerine etkisinin incelenmesi. *Bilimname*, (35), 145-173.

27. Cengil, M. (2003). Depresyonu önlemede dini inancın koruyucu rolü. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3(2), 129-152.

28. Ceylan, İ. (2020). Madde bağımlısı bireylerin değişim sürecindeki farkındalık düzeylerine varoluşçu/manevi yaklaşım. *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, (2), 97-134.

29. Ceylan, İ. (2021). Bağımlılıktan bağlanmaya: Bağımlılığa dini ve manevi yaklaşımlar. *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, (3), 107-134.

30. Ceylan, İ. & Dağcı, A. (2021). Alkol bağımlılığıyla baş etmede manevi bakım ihtiyaçlarının belirlenmesi. *Turkish Academic Research Review*, 6(2), 397-417.

31. Cinhiranlıoğlu, F. G. & Ok, Ü. (2010). İnanç ya da dünya görüşü biçimleri ile intihara yönelik tutum, depresyon ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiler. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 34(1), 1-8.

32. Çuфта, M. (2016). Stres ve dini başa çıkma. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(5), 50-70.

33. Çakmak, A. H. (2022). Yetişkinlerdeki dindarlık, ahlaki olgunluk ile ölüm kaygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(19), 1-12.

34. Çınar, M. (2016). Tanrı'ya bağlanma tarzı ve ölüm kaygısı ilişkisi üzerine bir araştırma. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 0(45), 313-338.

35. Çınar, M. (2020). Üniversite öğrencilerinde narsisizm ile içsel dini motivasyon arasındaki ilişki. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, (2), 135-160.

36. Çoban, Y. (2021). Kur'an kursu öğrencilerinde öznel iyi olma hali ve kaygı ilişkisi. *Balıkesir İlahiyat Dergisi*, 14, 337-369.

37. Dağlı, Z. (2019). Bağımlılıkla mücadele politikasında din görevlilerinin rolü üzerine bir değerlendirme: Düzce örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 285-297.

38. Dein, S. & Kımtır, N. (2014). Din, maneviyat ve depresyon: Tetkik ve tedavi için öneriler. *Ekev Akademi Dergisi*, 18(58), 739-750.

39. Demirkan, F. S. (2018). Yetişkin kronik hastalarda Allah'a bağlanma, duygu durumu ve yaşam memnuniyeti ilişkisi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1), 449-482.

40. Doğan, M. (2018). Üniversite öğrencilerinin travma sonrası gelişimlerinde içsel dinî motivasyon, dinî başa çıkma, sabır ve şükürün rolü. *Electronic Turkish Studies*, 13(25), 207-230.

41. Doğan, M. & Karaca, F. (2021). Covid-19 salgın sürecinde aktif çalışan sağlık çalışanlarında ölüm kaygısı ile dini başa çıkma arasındaki ilişki üzerine bir araştırma. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (55), 327-351.

42. Eker, F., Öner, Ö. & Şahin, S. (2010). Din görevlilerinin şizofreniye ilişkin bilgi ve tutumları (Düzce örneği). *Journal of Psychiatric Nursing*, 1(2), 63-70.

43. Ekşi, H. & Çiftçi, M. (2017). Lise öğrencilerinin problemleri internet kullanım durumlarının dinî inanç ve ahlaki olgunluk düzeylerine

- göre yordanması. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 4, 181–206.
44. Erdoğan, İ. (2021). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ile mesleki kaygıları arasındaki ilişki. *Eskeziye*, 45, 797-818.
45. Erdoğan, M. Y. & Özkan, M. (2007). Farklı dini inanışlardaki bireylerin ölüm kaygıları ile ruhsal belirtiler ve sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler. *Journal of Turgut Ozal Medical Center*, 14(3), 171-179.
46. Ferah, N. (2019). Boşanma sürecindeki bireylerde depresyon anksiyete stres ve dini başa çıkma arasındaki ilişki. *Bilimname*, 37(1), 383-405.
47. Gashi, F. (2020). Kosova toplumunda Covid-19 korkusu, anksiyete ve bireysel dindarlık üzerine bir araştırma. *Trabzon İlahiyat Dergisi*, 2, 227-262.
48. Göcen, G. (2011). Türkiye’de din psikolojisi çalışmalarında dindarlık ve kaygı ilişkisi. *Ekev Akademi Dergisi*, 15(46), 1-16.
49. Güler Aydın, Ö. (2016). Depresyon belirtileri ve stresle başa çıkma yöntemleri ile dindarlıkla ilgili bazı değişkenler arasındaki ilişki. *Türk Sosyal Hizmet Dergisi*, 8, 16-31.
50. Gürsu, O. (2018). Madde bağımlılığı ve din: HİGED örneği. *ADDICTA: The Turkish Journal On Addictions*, 5(1), 37-54.
51. Gürsu, O. & Apaydın, Ç. (2016). Narsizm ile özgüven arasındaki ilişkide islâmî eğilimin aracılık rolü. *Ekev Akademi Dergisi*, 66, 551-562.
52. Gürsu, O. & Önce Özokudan, F. S. (2019). Ergenlerde dindarlık, narsizm ve özgüven. *Turkish Academic Research Review*, 4(4), 439-454.
53. Gürsu, O. & Musara, A. T. (2021). Ergenlerde sosyal medya bağımlılığı ile dindarlık ilişkisi. *Turkish Academic Research Review*, 6(2) , 418-438 .
54. Gürsu, O. & Selçuk, S. S. (2021), Türkiye’de yapılan dindarlık bağımlılık çalışmalarının yöntemsel analizi. *Turkish Academic Research Review*, 6(3), 845-861.
55. Halıcı Kurtulan, M. & Kararımak, Ö. (2016). Ölüm kaygısı, tinsellik, dindarlık eğilimi ve varoluş kaygısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Spiritual Psychology and Counseling*, 1, 163–187.
56. Hatun, O., Yavuz-Birben, F., İnce, Z. & Kalkan-Yeni, G. (2016). Cennet bileti: Engellilik olgusuyla baş etmede manevi bir kaynak. *Spiritual Psychology and Counseling*, 1(2), 209-236.
57. Işık, H. (2016). Yalnızlık umutsuzluk ve dindarlık üzerine psiko-sosyal bir çalışma. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*

Dergisi, 5(10), 171-178.

58. İmamoğlu, A. & Yavuz, A. (2011). Üniversite gençliğinde dini inanç ve umutsuzluk ilişkisi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(23), 205-244.

59. İşbilen, N. & Mehmedoğlu, A. U. (2022). Maneviyat temelli bağımlılık danışmanlığı model önerisi: Kuram ve uygulama. *Spiritual Psychology and Counseling*, 7(1), 75-105.

60. Kalgı, M. E. & Kayıklık, H. (2020). Dindarlık ile kişilik ilişkisi üzerine bir saha araştırması (Siverek örneği). *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 20(2), 552-569.

61. Kandemir, F. (2020). Bazı demografik değişkenler bağlamında covid-19 pandemi neslinin dindarlık ve ölüm kaygısı ilişkisi üzerine ampirik bir araştırma. *Tokat İlmîyat Dergisi*, 8(1), 99-129.

62. Karakaş, A. C. & Koç, M. (2014). Stresle başa çıkma ve dini başa çıkma yöntemleri arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 569-590.

63. Karasu, T. (2019). Dkab öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi yeterlilikleri ile duygu, tutum ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişki. *Bilim-name*, (38), 501-522.

64. Karasu, T. & Şimşek, E. (2018). Zihinsel engelli kaynaştırma öğrencilerine yönelik din eğitimi: yarı deneysel bir çalışma-destek eğitim odası. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22(3), 1579-1606.

65. Karslı, N. (2012). Dindarlık ve öfke kontrolü ilişkisi üzerine tecrübi bir araştırma. *Ekev Akademi Dergisi*, 16(50), 57-70.

66. Karslı, N. (2015). "İnancım olmasaydı kendimi öldürürdüm!" Şizofreniden muzdarip hastalarda manevi başa çıkma. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (KTUİFD)*, 2(1), 159-188.

67. Karslı, N. (2019) Gençlerde internet bağımlılığı ve dindarlık ilişkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 46, 225-260.

68. Karslı, N. (2019). Gençlerde sınav kaygısı, dindarlık ve dua ilişkisi. *Dergiabant*, 7(13), 190-219.

69. Kartopu, S. (2013). Narsisizmin dindarlık eğilimleriyle ilişkisi: Gümüşhane üniversitesi örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(6), 625-649.

70. Kasapoğlu, A. (2006). Kur'an'da "gıybet" olgusu: Bir davranım bozukluğu olarak dedikodu ve korunma yolları. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2), 51-70.

71. Kasapoğlu, F. (2020). Covid-19 salgını sürecinde kaygı ile maneviyat, psikolojik sağlamlık ve belirsizliğe tahammülsüzlük arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 15(4), 599-614.

72. Kaya, M. & Varol, K. (2004). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin durumluk-sürekli kaygı düzeyleri ve kaygı nedenleri (Samsun örneği).

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17(17), 31-63.

73. Kaya, A. (2018). Üniversite öğrencilerinde dinî içerikli müzik terapinin kaygı, duygu durumu ve algılanan stres üzerindeki etkisi. *Uluslararası Din & Felsefe Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 52-72.

74. Kaya, S. Z. (2021). Abdullah Cevdet'in din algısında tezahür eden toplumsal kaygı. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (17), 751-796.

75. Kaymakcan, R. & Şirin, T. (2013). Bilişsel-davranışçı psikoterapi yaklaşımı ile bütünleştirilmiş dini danışmanlık modelinin din eğitimi alan erkek üniversite öğrencilerinin durumluk ve sürekli kaygı düzeylerine etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), 111-148.

76. Kerdige, A. & Şentürk, H. (2020). Psikoloji ve din açısından takıntılar: 'Vesvese' üzerine analizler. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, (2), 107-134.

77. Kesgin, B. & Akıncı, H. (2018). Madde bağımlılığından uzaklaşmada inanç temelli organizasyonların rolü: Hıristiyanlık, Yahudilik ve Müslümanlık bağlamında bir değerlendirme. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 6(16), 165-185.

78. Kısa, C. (2020). Dini temelli grup dinamiklerinin potansiyel psikopatolojik altyapıları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 20, 187- 202.

79. Kızmaz, Z. & Çevik, M. (2016). Madde bağımlılığıyla mücadelede inanç odaklı yaklaşım: kardelen rehabilitasyon merkezi örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2), 313-336.

80. Kızılgöç, M. (2016). Yalnızlık umutsuzluk ve dindarlık üzerine psiko-sosyal bir çalışma. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 171-178.

81. Kimter, N. (2014). Gençlikte din ve depresyon: Üniversiteli gençler üzerinde ampirik bir araştırma. *Eken Akademi Dergisi*, 18(60), 223-260.

82. Kimter, N. & Köftegöl, Ö. (2017). Yetişkinlerde ölüm kaygısı ile dindarlık arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36, 55-82.

83. Koç, A. (2020). Yüksek din eğitimi kurumlarında okuyan öğrencilerin üniversiteye uyum ve stres düzeylerinin incelenmesi: KKTC örneği. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 53, 305-330.

84. Koç, D. (2021). Acıdan erdeme yolculuk: Travma sonrası gelişim psikolojisi ve din. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, (4), 221-229.

85. Koç, M. (2013a). Dinsel yönelim kaygısı nasıl etkiler? Almanyalı Müslüman-Türk göçmenler üzerine bir alan araştırması. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29, 39-72.

86. Koç, M. (2013b). Diasporada dindarlık ve umutsuzluk: Fransalı müslüman-türk azınlık grup üzerine ampirik bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39, 415-444.

87. Korkmaz, S. (2020). Üniversite öğrencilerinde selfitis, narsizm, dini davranış ve dini ibadet ilişkisi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(2), 1089-1119.

88. Korkmaz, S. (2021). Olumlu ve olumsuz dini başa çıkma, sosyal medya bağımlılığı ve yalnızlık ilişkisi. *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 1, 237-271.

89. Korkmaz, S. & Mehmedoğlu, A. U. (2018). Dindarlık, siber zorbalık ve problemlili internet kullanımını ilişkisine dair nicel bir araştırma. *Dini Araştırmalar*, 21(53), 35-54.

90. Kula, T. & Erden, M. (2017). Varoluşsal kaygı ve din. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 17(2), 21-41.

91. Martı, H. (2018). Dini ve ahlâkî boyutlarıyla teknoloji bağımlılığı. *Diyanet İlmî Dergi*, 54(3), 107-120.

92. Murat, A. & Kızılgöçer M. (2017). Dini başa çıkma ve psikopatoloji ilişkisi (Rize örneği). *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(11), 111-151.

93. Musayev, İ. & Akcan, H. K. (2022). Yüksek din öğrenimi gören öğrencilerin iş bulma kaygısı: Hakkâri Üniversitesi İlahiyat Fakültesi örneği. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (13), 47-66.

94. Özcan, N. A. & Arslan, R. (2020). Travma sonrası stres ile travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide sosyal desteğin ve maneviyatın aracı rolü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (elektronik)*, 19(73), 299-314.

95. Özel, İ. (2012). Mahkûmların dindarlık ve sürekli kaygı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Samsun örneği. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 54, 163-192.

96. Özel, İ. (2014). Dindarlarda narsizm: Yüksek din eğitimi alan öğrenciler üzerine bir araştırma. *Journal of International Social Research*, 7(32), 310-327.

97. Peker, H. (1993). Dini inanç ve stres ilişkisi. *MEB Din Öğretimi Dergisi*, 38, 53-57.

98. Telkenaroğlu, M. R. (2011). Enseset ve İslam hukukundaki izdüşümü. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31(31), 115-144.

99. Toprak, T. B. (2018). Dini obsesyon ve kompulsiyonların psikoterapisinde kuramlar, imkanlar, sınırlılıklar. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 1(1), 123-141.

100. Sabancı, T. (2020). Kanser deneyimleyen bireylerde görülen

dini tutumların travma sonrası büyüme üzerine etkisi. *Ege Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 21-27.

101. Sevinç, İ. (2012). Yurtdışında yaşayan Türklerin çocuklarının dini ve ahlaki gelişimi ile ilgili kaygıları ve bu kaygıların camilerdeki din eğitimine etkisi (Hollanda örneği). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(40), 248-267.

102. Seyhan, B., Y. (2015). Ölüm kaygısı ve dua tutumu üzerine bir araştırma. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(2), 863-882.

103. Söylev, Ö., F. (2020). Din perspektifinden obsesif-kompulsif bozukluklar: modern yaklaşımlar ve Ebû Zeyd el-Belhî'nin katkıları. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 891-909.

104. Şahin, A. (2002). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeyleri üzerine bir araştırma. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(13), 143-157.

105. Şahin, A. (2006). Din kaynaklı stres üzerine bir araştırma. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21(21), 147-180.

106. Şimşir, Z., Boynueğri, S. B., Dilmaç, B. (2017). Omurilik felci geçiren bireylerin yaşamında din ve maneviyat: Travma ile başa çıkmadan travma sonrası manevi gelişime yolculuk. *Spiritual Psychology and Counseling*, 2, 89-110.

107. Şimşir, Z., Hamarta, E. & Dilmaç, B. (2020). Stresle başa çıkmanın yordayıcısı olarak yaşamın anlamı ve manevi deneyim. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 10(2), 509-528.

108. Uğurluoğlu, D. & Erdem, R. (2019). Travma geçiren bireylerin spiritüel iyi oluşlarının travma sonrası büyümeleri üzerine etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), 833-858.

109. Uysal, V., Batan, S. N., Baş, S. & Zafer, H. (2014). Ergenlerin tanrı algılarıyla sosyal kaygı ve umut düzeyleri arasındaki ilişkiler. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11(42), 221-237.

110. Uysal, V. & Turan, Y. (2019). Üniversite öğrencilerinde sürekli kaygı, dindarlık ve saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkiler. *Bilimname, The Psychology of Religion*, 67-104.

111. Vural, M. E. & Ayten, A. (2021). Dindarlık ve depresyon ilişkisinde anlamsızlığın aracı rolü. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 55, 379-395.

112. Yaparel, R. (1994). Depresyon ve dini inançlar ile tabiatüstü nedensel yüklemeler arasındaki ilişkiler. *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8, 275-299.

113. Yapıcı, A. & Kayıklık, H. (2005). Ruh sağlığı bağlamında dindarlığın öz saygı ve kaygı ile ilişkisi: Çukurova üniversitesi örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9(3), 177-206.

114. Yıldız, M. (2001). Dindarlık ve ölüm kaygısı: Tasavvufi yaklaşım ve günümüz üniversite öğrencileri. *Journal of Religious Culture*, 43b, 1-7.

115. Yıldız, M. (2002). İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dindarlık ve ölüm kaygıları üzerine. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 14, 161-174.

116. Yıldız, M. (2008). Kaygı ve dini inançlar. *Başka Psikiyatri ve Düşünce Dergisi*, 1, 182-186.

117. Yılmaz, S. (2018). Umre ibadetinin hayatın anlamı ve umutsuzlukla ilişkisi üzerine ampirik bir araştırma. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22, (1), 543-570.

118. Yiğit, A. & Yaşar, A. (2016). Zoofili: Kutsal dinler, mevzuat ve etik açısından bir değerlendirme. *Eurasian Journal of Veterinary Sciences*, 32(2), 114-119.

119. Yüksel, B. (2019). Dini yönelim biçimleri ile dini içerikli obsesyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: İlahiyat fakültesi örneği. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 52, 217-239.

a.d. Kitap Bölümleri

Araştırma amacına uygun olarak tespit edilen kitap bölümleri, APA kaynak gösterim sistemine uygun olarak; “yazar soyadı ve adı, basım yılı, bildiri adı, (içinde) eser (sempozyum/kongre) adı, sayfa sayısı” şeklinde alfabetik olarak yazılmıştır.

1. Acar, M. C. (2022). Stres ve din. [içinde] *Ruh sağlığı ve din* (ss. 56-79). Ed. N. Gencer, M. Cengil, & M. Koç. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.

2. Apaydın, H. (2022). İntihar ve din [içinde] *Ruh sağlığı ve din*. (ss.196-229). Ed. N. Gencer, M. Cengil, & M. Koç. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.

3. Baynal, F. (2022). Kaygı ve din. [içinde] *Ruh sağlığı ve din*. (ss. 80-107). Ed. N. Gencer, M. Cengil, & M. Koç. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.

4. Cengil, M. (2022). Depresyon ve din. [içinde] *Ruh sağlığı ve din* (ss. 168-195). Ed. N. Gencer, M. Cengil, & M. Koç. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.

5. Ceylan, İ. (2022). Bağımlılık ve din. [içinde] *Ruh sağlığı ve din* (ss. 300-337). Ed. N. Gencer, M. Cengil, & M. Koç. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.

6. Gencer, N. (2022). Ruh sağlığı ve din: Genel değerlendirme. [içinde] *Ruh sağlığı ve din*. (ss. 8-55). Ed. N. Gencer, M. Cengil, & M. Koç. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.

7. Hacıkeleşoğlu, H. (2022). Psikolojik dayanıklılık ve din [içinde]

Rub sağlığı ve din. (ss. 338-373). Ed. N. Gencer, M. Cengil, & M. Koç. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.

8. Kandemir, F. (2022). Umutsuzluk ve din. [içinde] *Rub sağlığı ve din* (ss. 108-143). Ed. N. Gencer, M. Cengil, & M. Koç. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.

9. Karşlı, N. (2022). Şizofreni ve din. [içinde] *Rub sağlığı ve din* (ss.262-299). Ed. N. Gencer, M. Cengil, & M. Koç. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.

10. Kızılgeçit, M. (2022). Yalnızlık ve din [içinde] *Rub sağlığı ve din.* (ss. 144-167). Ed. N. Gencer, M. Cengil, & M. Koç. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.

11. Söylev, . F. (2022). Obsesif kompulsif bozukluk ve din [içinde] *Rub sağlığı ve din.* (ss.230-261). Ed. N. Gencer, M. Cengil, & M. Koç. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.

12. Yağlı Soykan, N. (2022). Psikolojik iyi oluş ve din [içinde] *Rub sağlığı ve din.* (ss. 374-414). Ed. N. Gencer, M. Cengil, & M. Koç. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.

a.e. Bildiriler

Araştırma amacına uygun olarak tespit edilen bildiriler, APA kaynak gösterim sistemine uygun olarak; “yazar soyadı ve adı, basım yılı, bildiri adı, (içinde) eser (sempozyum/kongre) adı, sayfa sayısı” şeklinde alfabetik olarak yazılmıştır.

1. Baltacı, A. (2018). Din dersi ğretmenlerinin kişilik özellikleri ile erteleme davranışı eğilimleri ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişkiler. (içinde) 2. *Uluslararası Din Eğitimi Kongresi.* 130-145.

2. Demir, R. (2018). Özel gereksinimli öğrencilerin din eğitiminde karşılaşılan problemler ve çözüm nerileri. (içinde) II.Uluslararası Multidisipliner alışmaları Kongresi. 14-32.

3. Ekşi, H., İme, Y. & Ekşi, F. (2019). Ölüm kaygısı ve yaşam doyumunu arasındaki ilişki: Manevi aşkınlığın aracı rolü. (içinde) IX. *Uluslararası Yükseköğretimde Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Araştırmaları Kongresi.* 164-169.

4. oban, M. (2016). Uyuşturucu madde bağımlılığı ile mücadelede manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının yeri ve nemi: İstanbül rneği. (içinde) I. *Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi,* 127-140.

5. oban, Y. (2018). Kur’an kursu ğrencilerinde öznel iyi olma hali ve kayđı (anksiyete) durumu üzerine bir çalışma. (içinde) 2. *Uluslararası Din Eğitimi Kongresi.* 219-242.

6. şahin Altun, ., Asi Karakaş, S., Olun, Z. & Polat, H. (2016).

Şizofreni hastalarında dinsel inanç gücü ve tedaviye uyum arasındaki ilişkinin incelenmesi. (içinde) *IV.Uluslararası ve VIII.Ulusal Psikiyatri Hemşireliği Kongresi*.

7. Taşkın, H. H. (2021). Lise Öğrencilerindeki akademik başarı ve sınav kaygısı ile manevi danışmanlık ve rehberlik ilişkisi. (içinde) *Türkiye Sosyal Bilimler Sempozyumu*. 174-178.

8. Uysal, V. & Ayten, A. (2009). Ruhsallık umutsuzluğu azaltır mı? Ruhsallık-umutsuzluk ilişkisi üzerine ampirik bir araştırma. (içinde) *16. Ulusal Sosyal Psikiyatri Kongresi*. 318-330.

9. Yaparel, R. (1990). Depresyon ve dini inançlar ile tabiatüstü nensel yüklemeler arasındaki ilişkiler. (içinde) *VI. Ulusal Psikoloji Kongresi*.

a.f. Çeviriler

Din ve psikopatolojiye dair Türkçe literatüre kazandırılan çeviriler, APA kaynak gösterim sistemine uygun olarak; “yazar soyadı ve adı, yayın yılı, çevrilen makale adı, çevirenin adı ve soyadı, dergi adı, cilt ve sayı no, sayfa numarası” aşağıdaki gibi düzenlenmiştir.

1. Bonelli, R., Dew, R. E., Koenig, H. D., Rosmarin, D. H. & Vasegh, S. (2013). Depresyonda dini ve manevi faktörler araştırmaları biraraya getirme ve değerlendirme. (çev. N. Kimter). *Dini Araştırmalar*, 16 (43), 224-244.

2. Hernandez, G., Salerno, J. M. & Bottoms, J. M. (2013). Tanrı'ya bağlılık, manevi başa çıkma ve alkol kullanımı. (çev. N. Karlı) *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13(2), 259-276.

3. Muphy, P. E., Ciarrocchi, J. W., Piedmont, R. L., Cheston, S., Peyrot, M. & Fitchett, G. (2007). Klinik depresyon hastalarında dini inanç ve uygulamaların depresyon ve umutsuzlukla ilişkisi. (çev. Ö. Güler). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48 (2), 161-170.

4. Salsman, J. M & Carlson, C. R. (2004). Dinî yönelim, olgun iman ve psikolojik rahatsızlıklar: Negatif ve pozitif ilişkiler. (çev. A. Ayten). *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26, 119-131.

5. Stack, S. (2000). Dindarlık, depresyon ve intihar. (çev. T. Küçükcan). *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7-8, 75-83.

a.g. Ansiklopedi maddeleri

Makalenin bu son bölümünde araştırma kapsamına giren ansiklopedi maddeleri APA kaynak gösterim sistemine uygun olarak; “yazar soyadı ve adı, yayın yılı, madde adı, ansiklopedinin adı, cilt nosu, sayfa sayıları, yayın yeri ve yayınevi” şeklinde yer verilmiştir.

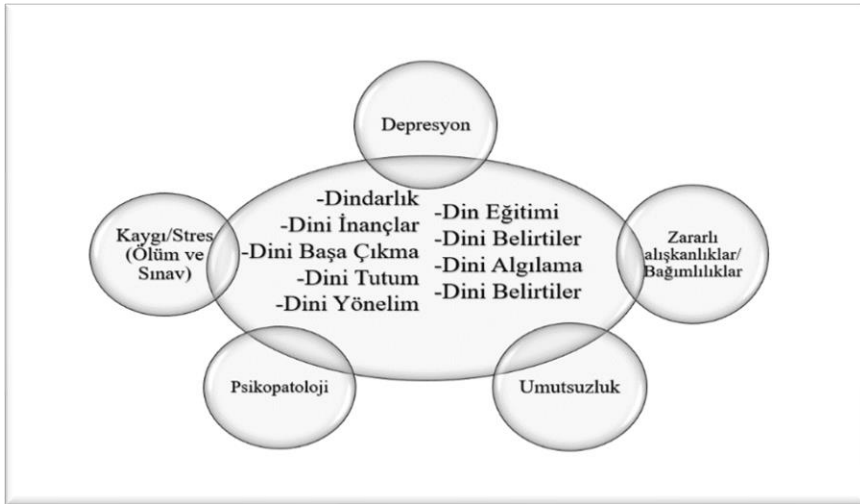
1. Çağrıncı, M. (2013). “Vesvese” maddesi. *TDV İslam Ansiklopedisi-43*, (ss.70-72). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Sonuç

Ruhsal rahatsızlıklar her alanda görüldüğü gibi dini konularda da kendisini gösterebilmektedir. Din ve maneviyat elbette ki ruh sağlığı ile oldukça ilişkilidir. Sağlıklı yaşamı destekleyerek bireye olumlu katkısı olduğu, pek çok çalışmanın sonuçları arasındadır (Cohen & Koenig, 2016:154). Buna rağmen din ile bazı ruhsal bozukluklar (örneğin OKB) arasında pozitif yönlü ilişki de tespit edilmiştir. Ancak bu durum, dinin sağlıksız bir şekilde kullanılabileceği ve böylece ruh sağlığını bozucu bir işleve de sahip olduğu şeklinde açıklamalar yapılmıştır. Ancak dinin bu işlevle kullanılması, dinin ruhsal bozuklukları teşvik ettiği anlamına gelmediğinin altı çizilmiştir (Cohen & Koenig, 2016:157).

Türkiye’de bu kapsamda yapılan çalışmaların bir derlemesini oluşturmayı amaçlayan bu çalışma, 1973-2022 yılları arasında din ve psikopatolojiye dair yapılan bütün çalışmaları içermektedir (n=330). Bunları kronolojik olarak incelemek gerekirse, Türkiye’de psikopatolojinin din ile ilişkisini inceleyen öncü isim Neda Armaner’dir. Buna ek olarak tespit edildiği kadarıyla konuyla ilgili 11 adet araştırmanın bulunduğu 2000 öncesi yapılan çalışmalara bakıldığında şu konular karşımıza çıkmaktadır: Alkol bağımlılığı ile dini başa çıkma; depresyon, kaygı -ölüm ve sınav kaygısı da dahil- ve din eğitimi/dindarlık ilişkisi, psikopatoloji ve dini belirtiler, zararlı alışkanlıklar/bağımlılıklar ve din/din eğitimi, psikopatoloji ve din, umutsuzluk ve din (bkz. Şekil-1).

Şekil-1:
Din ve psikopatoloji ilişkisini konu alan çalışmalar
[Tüm ürünler – (1973-200)]

2000’li yıllara geldiğimizde, Türkiye çapında din ve psikopatolojiye dair ilginin arttığını görmekteyiz. 2010’lardan sonra bir zirve yaşandığı için bu bölümü ikiye ayırmak daha uygun düşmektedir. Konu hakkında 34 araştırmaya ulaşılan 2010’lu yıllara kadar yapılan çalışmaların genel örüntüsü ise; din, dindarlık, dini davranışlar, farklı inanışlar, dini kavramlara yüklenen anlamlar (Allah, dua vb.), inanç, din eğitimi, dini yönelim, dini başa çıkma ve Kur’an kursu/ilahiyat öğrencileri ile kaygı (varoluşsal) kavramları ve stres/kaygı/durumluk-sürekli kaygı/ölüm kaygısı, depresyon/umutsuzluk, davranım bozukluğu (gıybet), psikopatoloji, otizm, psikolojik rahatsızlıklar, kişilik, takıntı ve yaşlılık dönemi rahatsızlıkları arasında olduğu görülmektedir (bkz. Şekil-2).

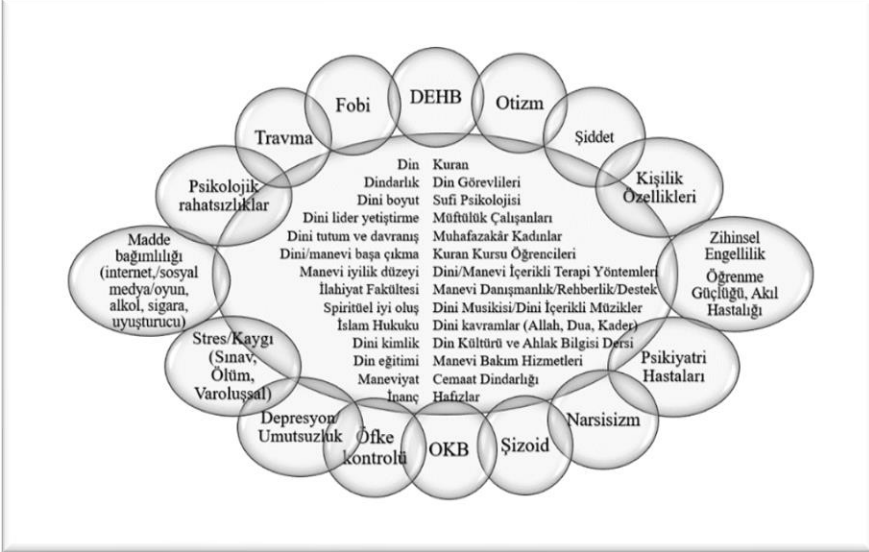
Şekil-2:
Din ve psikopatoloji ilişkisini konu alan çalışmalar
[Tüm ürünler – (2000-2010)]

2010 ve sonrasında yapılan çalışmalar hem makale hem de yüksek lisans ve doktora tezleri olarak pek çok alanda fazlaştığı için bu dönemi tezler, makaleler ve diğer çalışmalar olarak ele almak, bütüncül resmin daha net görülmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir. 148 çalışmaya ulaşılan 2010 sonrasında yapılan tezlerdeki genel örüntü; din, dindarlık, dini boyut, dini lider yetiştirme, dini tutum ve davranış, dini/manevi başa çıkma, manevi iyilik düzeyi, ilahiyat fakültesi, spiritüel iyi oluş, İslam hukuku, dini kimlik, din eğitimi, maneviyat, inanç, Kuran, din görevlileri, sufi psikolojisi, müftülük çalışanları, muhafazakâr kadınlar, Ku-

ran kursu öğrencileri, dini/manevi içerikli terapi yöntemleri, manevi danışmanlık/rehberlik/destek, din musikisi/dini içerikli müzikler, dini kavramlar (Allah, dua), din kültürü ve ahlak bilgisi dersi, manevi bakım hizmetleri, cemaat dindarlığı ve hafızlar ile; DEHB, otizm, şiddet, kişilik özellikleri, zihinsel engellilik, öğrenme güçlüğü, akıl hastalıkları, psikiyatri hastaları, narsisizm, Şizoid, OKB, öfke kontrolü, depresyon/umutsuzluk, stres/kaygı (ölüm, varoluşsal kaygı), madde bağımlılığı (internet/sosyal medya/oyun, alkol, sigara, uyuşturucu), psikolojik rahatsızlıklar, travma ve fobi ilişkisi incelenmiştir (bkz. Şekil-3).

Şekil-3:
Din ve psikopatoloji ilişkisini konu alan tezler
(2010–2022)

2010 ve sonrasında yapılan makalelere bakıldığında konu ile ilgili 107 çalışmaya ulaşılmıştır. Bu makalelerde karşımıza çıkan örüntü şudur: Din, dindarlık, dini gruplar, dini tutum/davranış, dini kavramlar (imti-han, Allah/Tanrı, gıybet, dua), manevi deneyim/gelişim, dini ve Manevi yönelim/ destek/bakım, din eğitimi (DKAB), yaratıcıya bağlanma, inanç, Kuran, maneviyat, İslami eğilim, dini danışmanlık, dini içerikli müzikler/musiki, MDR’de bibliyoterapi/BDT, Kuran kursu/ilahiyat öğrencileri, dini ritüeller/ibadet, dini başa çıkma, dini motivasyon ve din görevlileri gibi dini kavramlarla; otizm, takıntı, saldırganlık, zihinsel engellilik, cinsel rahatsızlıklar (ensest, zoofili), depresyon/umutsuzluk, psikopatoloji, şizofreni, OKB, travma, narsisizm, bağımlılık (internet, madde, alkol), stres/anksiyete/kaygı (iş, sınav stresi, ölüm, varoluşsal),

davranım bozukluğu, öfke kontrolü ve kişilik gibi psikopatoloji kavramları arasındaki ilişki incelenmiştir (bkz. Şekil-4).

Şekil-4:
Din ve psikopatoloji ilişkisini konu alan makaleler
(2010-2022)

Yapılan tez ve makalelerin dışında din ve psikopatoloji alanında yapılan çalışmalarda kitaplar, kitap bölümleri, bildiriler ve ansiklopedi maddeleri bulunmaktadır. Yine bu çalışmalar özellikle 2010 sonrasında yoğunluk kazanmaktadır.

Yapılan bu literatür taramasında kronolojik sıralamaya ek olarak çalışmaların yoğunluk kazandığı alanlar ve hiçbir araştırmanın olmadığı rahatsızlıklara da değinilmesi gerekmektedir. Gelecek araştırmalara bir ışık olabilmesi açısından bu bölüm önem arz etmektedir. Çalışmaların çoğunluğunda özellikle kaygı ve depresyon üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bunların arasından kaygıya dair; kaygı kelimesiyle 1 kitap, 23 tez, 33 makale ve 3 bildiri; anksiyete kelimesiyle 7 tez, 3 makale ve 1 bildiri; stres kelimesiyle; 4 kitap, 20 tez ve 14 makale bulunmuş ve bu konuda toplam 121 çalışmanın yapıldığı tespit edilmiştir (Başlıkta bu kelimeler kullanılsa da anahtar kelimelerinde yer verilen çalışmalar da toplam sayıya dahil edilmiştir). Depresyon konusunda ise 27 tez çalışması, 13 makale, 2 bildiri ve 3 çeviri bulunmaktadır. Depresyona bağlı umutsuzluk konusunda; 3 kitap, 11 tez, 7 makale, 1 bildiri ve 1 çeviri bulunmuştur.

Bunlara ek olarak 4 adet otizm; 25 adet travma; alkol, uyuşturucu

ve sigara dahil 24 adet madde kullanımı; 18 adet internet bağımlılığı; 10 genel bağımlılık konuları olmak üzere bağımlılığa ait 50 çalışma; vesvese de dahil olmak üzere 20 adet takıntı; saldırganlık, şiddet ve öfke kontrolü gibi 5 adet duygu durum bozuklukları, 6 adet cinsel sapkınlıklar ve bozukluklar (zoofili, ensest); 14 adet narsizm; 7 adet genel psikopatoloji; 2 adet davranım bozukluğu (gıybet), 4 adet şizofreni ve şizofreni, 5 adet zihinsel engellilik, 8 adet kişilik özelliği, 3 adet genel duygu durumu, 3 adet yaşlılık dönemi rahatsızlıkları, 2 adet fobi ve 1 adet yeme bozukluğu hakkında çalışma bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere din ve psikopatoloji ilişkisine dair farklı rahatsızlıklardan yapılmış pek çok çalışma vardır. Ancak buna rağmen din ile herhangi bir ilişkinin araştırılmadığı hatırı sayılır sayıda rahatsızlık da mevcuttur. Bu kapsamla gelecek araştırmalara şu önerilerde bulunmaktadır:

(i)-Psikopatoloji ve din arasındaki ilişki hakkında; bipolar/mani/iki uçlu bozukluk, özgül fobiler, panik atak, agorafobi, disosiyatif bozukluklar ve bedensel belirtiler, bulimia nervosa ve tıknırcasına yeme, fetişizm, pedofili, gözetlemecilik, göstermecilik, sürtünmecilik, sadizm ve mazoşizm gibi cinsel bozukluk ve sapkınlıklar, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, paranoid, histriyonik, çekingen ve bağımlı kişilik bozuklukları ile herhangi bir araştırma bulunmamaktadır. Bu kapsamla gelecek araştırmalara literatürdeki bu boşluğu doldurmaları tavsiye edilmektedir.

(ii)- Bu araştırmada; tez, makale, kitap bölümü, bildiri, çeviri, kitap ve ansiklopedi maddeleri olarak yürütülen çalışmalar bulunmaktadır. Bunun dışındaki yazılar araştırma kapsamına alınmamıştır. Gelecek araştırmalara bu konu hakkındaki internet yazılarını da eklemeleri önerilmektedir.

(iii)- Özgül fobiler hakkında İslamofobi, araştırma kapsamında yer almamıştır. Gelecek araştırmalarda bu konu hakkında yapılan pek çok kitap, makale ve tez çalışmalarını dahil etmeleri salık verilmektedir.

(iv)- Mevcut araştırma kapsamında din ve psikopatolojiye dair yapılan çalışmaları derlemek amacıyla öncelikle başlıkta bu adların bulunması, daha sonra özet ve içerikte çok detayda kalmaması şartı ile bu anahtar kelimelerin yer alması yolu izlenmiştir. Sonraki çalışmalara, böyle bir şart koşulmadan başlık, anahtar kelimeler/dizin, özetle arama kavramlarımızın kullanıldığı tüm araştırmaların toplanması önerilmektedir.

(v)- Din ve psikopatolojiye dair yapılan bildirilerin son beş yılda

yapıldığı ve hala bunların sınırlı sayıda olduğu gözlenmektedir. Özellikle yeni araştırmacılara din ve psikopatolojiye dair yapılması mümkün ya da yapılan çalışmaların bildirilerin sunulması tavsiye edilmektedir.

(vi)- Araştırma kapsamında yer alan kitapların, çevirilerin ve ansiklopedi maddelerinin oldukça az olduğu görülmüştür. Araştırmacılara bu konularda çalışmalar yapması, özellikle yurtdışında yapılmış çalışmalardan literatüre katkı sağlaması açısından çevrilmesi salık verilmektedir.

Araştırmanın pek çok sınırlılıkları bulunmasına rağmen, daha önce bu konu hakkında yapılmış kapsamlı bir literatür taraması mevcut olmadığı için alandaki önemli bir boşluğu doldurduğu bir gerçektir. Din ve psikopatoloji hakkında yapılan çalışmaların bir derlemesi, genel olarak yapılmış araştırmaların konuları ve örüntüleri, aynı zamanda eksik kalan ve araştırılmayan konuların aydınlığa çıkartılması açısından bu araştırma, literatür için oldukça önemlidir. Bu konuda gelecekte yapılacak çalışmaların artmasına yardımcı olması umulmaktadır.

Kaynaklar

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: DSM-5*. Washington, DC: American Psychiatric Association.

Apaydın, H. (2010). Ruh sağlığı ve din ilişkisi araştırmalarına bir bakış. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(2), 59-77.

Cohen, A. B & Koenig, H. G. (2016). Din ve ruh sağlığı. (çev. M. Koç). *Journal of Balıkesir University Faculty of Theology*, 2(1), 153-160.

Gencer, M., Cengil, M. & Koç, M. (2022). *Ruh sağlığı ve din*. Ankara: Sonçağ Akademi.

Google/Scholar. Erişim:30.06.2022 <https://scholar.google.com.tr>

Google/Shopping. Erişim: 30.06.2022 <https://www.google.com/shopping?hl=tr>

Koç, M. (2018). Türk din psikolojisinde öncü bir isim: Neda Armaner üzerine biyografik bir araştırma. *Bilimname*, 36, 213-259.

Köylü, M. (2007). Ruh sağlığı ve din: Batı toplumu açısından bir değerlendirme. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23(23), 65-92.

Kring, A. M. & Johnson, S. L. (2019). *Anormal psikolojisi/Psikopatoloji*. (12. Basım). (M. Şahin, Çev. Ed.). İstanbul: Nobel Yayıncılık.

Milli Kütüphane/Kaşif. Erişim: 30.06.2022 <https://kasif.mktup.gov.tr/>

Tübitak Ulakbim/Harman Türkiye Akademik Arşivi. Erişim: 30.06.2022 <https://harman.ulakbim.gov.tr/searchResult>

Tübitak/TrDizin. Erişim: 30.06.2022 <https://trdizin.gov.tr/>
Türkiye Diyanet Vakfı/İslam Ansiklopedisi. Erişim: 30.06.2022
<https://www.islamansiklopedisi.org.tr>
Ulakbilim/Ulusal Toplu Katalog. Erişim: 30.06.2022
<http://www.toplukatalog.gov.tr/?cwid=3>
Yapıcı, A. (2013). *Ruh sağlığı ve din: Psiko-sosyal uyum ve dindarlık*. (2. Basım). Adana: Karahan Kitabevi.
Yüksek Öğretim Kurumu/Tez Merkezi. Erişim: 30.06.2022
<https://tez.yok.gov.tr>